

Totta vai tarua? -

Aleksis Kiven kuolinmökin museoarvo ja aitous

Pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Museologia

Jaakko Holma

Kevät 2011

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen Tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Jaakko Holma	
Työn nimi – Title Totta vai tarua? – Aleksis Kiven kuolinmökin museoarvo ja aitous	
Oppiaine – Subject Museologia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Huhtikuu 2011	Sivumäärä – Number of pages 78+5
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkimukseni aiheena oli Tuusulassa sijaitseva Aleksis Kiven kuolinmökki ja erityisesti sen ympärillä käyty kiista aitoudesta. Kiistan lähtökohtana on ollut kuolinmökissä vuosina 1952–53 suoritettu restaurointi, joka joidenkin paikallisten ihmisten mielestä hävitti alkuperäisen mökin. Tavoitteenani oli tarkastella käytyä debattia ja sen merkityksiä niin museoinstituution kuin paikallisten ihmisten näkökulmasta ja analysoida kiistan aikana esitettyjen argumenttien syitä. Aleksis Kiven kuolinmökin aitouskiista tarjosikin hyvän tutkimustapauksen laajemmalle analyysille museoiden ja niitä ympäröivien yhteisöiden välisistä suhteista.</p> <p>Pääasiallisena lähdeaineistona tutkimuksessani toimivat lehtiartikkelit, jotka liittyivät keskusteluun Aleksis Kiven kuolinmökin aitoudesta. Lehtiartikkeleiden antamassa analyysiaineistosta oli erotettavissa kaksi eri tavalla rakentunutta aitouskäsitystä: museoiden tieteellis-objektiiviseen ajattelumaailmaan pohjaava aitouskäsitys sekä paikallisten ihmisten yhteisöllinen aitouskäsitys. Pohjimmiltaan kiistassa on ollut kyse näiden kahden eri tavalla rakentuneen historiakäsityksen yhteensovittamisen vaikeudesta. Käydyn keskustelun voi tulkita myös määrittelevän kulttuuriperintöä ja kollektiivista muistia. Näin ollen kiista Aleksis Kiven kuolinmökistä on esimerkki kulttuuriperinnön sisältöjen määrittelyn muuttumisesta julkisemmaksi.</p> <p>Tarkastelin Aleksis Kiven kuolinmökkiä museoarvon käsitteen kautta, ja totesin mökistä saatavan tieto- eli informaatioarvon laskeneen lukuisissa eri korjauksissa. Vaikka sen arvo historiallisena dokumenttina onkin laskenut, on mökillä edelleen huomattavaa symboliarvoa omassa ympäristössään. Tätä kautta sillä voi nähdä olevan merkittävää museoarvoa.</p>	
Asiasanat – Keywords museologia, Aleksis Kivi, Aleksis Kiven kuolinmökki, kollektiivinen muisti, kulttuuriperintö, museoarvo, aitous, alkuperäisyys	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston kirjasto	
Muita tietoja – Additional information	

Sisälllys

1. Johdanto.....	4
1.1 Kosketukseni Aleksis Kiven kuolinmökkiin	5
1.2 Aikaisempi museologinen tutkimus	7
1.3 Tutkimusaiheeseen valinta ja museologisen viitekehyksen määrittely ...	10
1.4 Tutkimusaineisto ja tutkimuskysymykset	15
1.5 Käytettyjen termien määrittely	17
2. Kivi suomalaisuuden symbolina.....	21
2.1 Aleksis Kiven henkilökuvan synty	21
2.2 Aleksis Kiven merkitys kansalliselle identiteetille	24
2.3 Kiven vaiheet Tuusulassa	25
3. Aleksis Kiven kuolinmökistä museo.....	27
3.1 Aleksis Kiven kuolinmökin muutokset museo-objektina	29
3.2 Mökin aitoudesta käyty keskustelu	33
3.3 Aleksis Kiven kuolinmökki -seminaari	38
4. Onko Aleksis Kiven kuolinmökki alkuperäinen tai aito?.....	43
4.1 Kaksi käsitystä aitoudesta	45
4.2 Museoiden aitouskäsitys	48
4.3 Yhteisöllinen aitous	50
5. Museo kulttuuriperinnön vaalijana.....	55
5.1 Aitous suhteessa korjaustapaan	60
5.2 Aleksis Kiven kuolinmökin museoarvo	66
6. Johtopäätökset.....	70
Lähdeluettelo	73
Liitteet	79

Kansikuva: Kuvassa Syvälahden mökki, joka on myöhemmin tunnettu Aleksis Kiven kuolinmökkinä. Mökin edessä olevat henkilöt ovat oikealta lueteltuna Jaakko Korhonen, mökin omistajat Albert ja Vilhelmiina Stenvall ja Maiju Holma. Kuva on otettu joko vuonna 1912 tai 1913. Kuva Jaakko Holma

1. Johdanto

Aleksis Kiven kuolinmökki on osa Tuusulan Rantatien kulttuurimaisemaa ja yksi sen monista museokohteista. Kirjailijan Tuusulassa viettämien viimeisten hetkien merkitys on usein liitetty myös muihin Rantatien ympäristön museokohteisiin. Aleksis Kiven Rantatiellä viettämä aika on usein liitetty kolme vuosikymmentä myöhemmin tapahtuneeseen muuttoaaltoon. Kiven kuoleman jälkeen Rantatien ympäristöön muutti useita taiteilijoita ja kirjailijoita kuten Juhani Aho, Pekka Halonen, Jean Sibelius, Eero Järnefelt, J.H. Erkko, Venny Soldan-Brofeldt. Edellä mainittujen niin sanottujen kultakauden taiteilijoiden huviloihin verrattuna Kiven kuolinmökin ulkoasu on vaatimaton: pieni maalaamaton mökki, jossa on tupakeittiö ja takakammari, sekä pihapiirissä mökkiäkin pienempi sauna. Syvälahden mökinä tunnetun rakennuksen omisti aikanaan Aleksis Kiven veli Albert Stenvall, joka myös hoiti veljeään hänen viimeisiin hetkiinsä asti.

Tutkimuksen tavoitteena on tutkia mökin museoarvon muodostumista suhteessa Aleksis Kiven elämään ja ennen kaikkea niihin tarinoihin, joita hänen elämästään on kerrottu. Nämä osittain suullisena ja osittain kirjallisina muistiinpanoina välittyneet tiedot ovat tärkeä tekijä mökin museoarvoa pohdittaessa. Useiden muutostöiden yhteydessä muuttuneen mökin aitoutta on kyseenalaistettu. Tämä etupäässä lehtien palstoilla käyty keskustelu toimii tämän tutkimuksen lähdeaineistona. Kysymyksessä ei kuitenkaan ole pelkkä mökin autenttisuuden pohdinta sen kontekstitiedoista käsin. Enemmän pyrin tarkastelemaan niitä käsityksiä, joita mökistä on ollut suhteessa aikaan ja käsityksiimme aitoudesta.

Rakennuksen museoarvon muodostajana ei ole siis vain alkuperäinen materiaali, vaan se kaikki muu kulttuurinen arvo joka rakennukseen on kohdistettu. Nämä merkitykset ovat voimakkaasti sidoksissa Aleksis Kiven elämäntarinaa ja niihin arvoihin, joita hänelle kansalliskirjailijana on suomalaisen identiteetin rakentumisessa annettu. Yhtenä osana tutkimusta pohdin Aleksis Kiveen kohdistettuja merkityksiä. Objektikeskeisestä tutkimustavasta poiketen pyrin kuitenkin lähestymään museoarvoa yhteisöstä käsin.

Tästä näkökulmasta Aleksis Kiven kuolinmökki ja sen aitoudesta käyty kiista sopii hyvin tutkimusaiheeksi.

1.1. Kosketukseni Aleksis Kiven kuolinmökkiin

Oma kosketukseni Aleksis Kiven kuolinmökkiin on kestänyt koko tähänastisen elämäni. Varmasti suurin kiitos tästä kuuluu kotiseutuneuvos Sirkka Holmalle, joka biologisen mummon puuttuessa hoiti tätä "virkaa" aina vuoden 2007 joulukuuhun asti. Hänen vuosikymmeniä kestänyt innostuksensa Tuusulan ja varsinkin Rantatien historiaan ei ole voinut olla jättämättä jälkeään myös minuun. Lukuisat vuosien varrella käydyt keskusteluhetket ovat olleet sellaista kokemusten vaihtoa, jota osaa arvostaa vasta jälkikäteen.

Vuosien varrella kuolinmökkin autenttisuuden ympärillä vellonutta keskustelua seuranneena olen pitänyt sitä ratkaisemattomana mysteerinä, johon ei ikinä tulla saamaan vastausta. Museologian opintoni ovat kuitenkin tuoneet uutta perspektiiviä käsityksiini aitoudesta. Aitous onkin jotain mihin harvoin pystyy vastaamaan helposti tai yksinkertaisesti. Se miten käsitämme museo-objektissa piilevän aitouden, onkin monimutkaisempaa kuin aitoon ja epäaitoon jaottelamiseen. Tämä oivallus on ollut päällimmäinen syy siihen, miksi halusin tarttua aiheeseen vielä kerran.

Aiheen valinta ja näkökulma ovat siis minulle hyvin henkilökohtaiset. Myös tutkimuksen tekemisen kannalta aiheen tuttuus aiheuttaa tiettyjä ongelmia. Objektiivista havainnointia on yleisesti pidetty tieteellisen tutkimuksen lähtökohtana ja sen tärkeyttä korostettu. Tutkittavaa ilmiötä tai kohdetta tarkastellaan siis kuin taulua, olematta itse osana sen sisältämiä tapahtumia. Kuitenkin tällaisen tutkija-aseman mahdottomuudesta on keskusteltu esimerkiksi maisematutkimuksen piirissä. Onko mahdollista tarkastella maisemaa tutkimuskohteena olematta itse osa sitä kulttuuripiiriä, joka maiseman muokkaukseen on osallistunut?¹

¹ Katso esim. O'Keeffe, 2007, 2-4.

Tässä tutkimuksessa tutkin mökin merkityksiä ja museoarvoa mökin aitoudesta käydyn keskustelun kautta. Valitsemastani tutkimusnäkökulmasta johtuen tietyissä kohdin oman tutkijan aseman pohdinnat ovat olleet tärkeitä. Voinko ylipäätään tarkastella tuusulalaista kollektiivista muistia olematta itse osa sitä? Tässä tapauksessa en voi, koska mökin debatissa käytetyt argumentit perustuvat osittain suullisena tietona välittyneeseen tietoon. Siis siihen samaan tietoon, joka on minulle välittynyt omien esivanhempieni kautta. Vahvat tuusulalaiset sukujuuret omaavana ja paikkakunnalla suurimman osan elämästäni eläneenä suulliset tarinat kuolinmökistä ovat olleet minulle jo entuudestaan tuttuja. Omien isovanhempien vahva rooli käytetyssä tutkimusaineistossa ei ainakaan helpottanut tutkimuksen tekemistä. Tämä ei kuitenkaan poista objektiivisuuden vaatimusta tältäkään tutkimukselta.

Olen pyrkinyt parhaani mukaan tiedostamaan oman asemani suullisesti perityn tiedon kantajana, kuitenkin luopumatta tieteellisen tutkimuksen objektiivisuudesta. Toisaalta jo pelkästään aiheen käsittely yhteisöllisistä lähtökohdista käsin alleviivaa omaa mielenkiintoani tarkastella A. Kiven kuolinmökin merkityksiä ennemmin tuusulalaisten näkökulmasta kuin vain fyysisenä museo-objektina. Omasta ongelmalliseksi näkemästäni tutkija-positiosta johtuen päädyin käyttämään tutkimusaineistona vain kirjallisia lähteitä, kuten lehtiartikkeleita ja Aleksis Kiveen liittyvää kirjallisuutta, enkä esimerkiksi liittänyt tutkimukseen haastatteluaineistoa.

Haastatteluaineisto olisi ollut tutkimukselle erinomainen lisä, koska tätä kautta olisi voinut heijastella tämän hetkistä tuusulalaista kollektiivista muistikuvaa mökistä ja esimerkiksi käydyn debatin vaikutuksia siihen. Omasta taustastani johtuen totesin neutraalin haastateltava- haastattelija asetelman luomisen olevan mahdotonta, joten päädyin ennemmin käyttämään painettua aineistoa. Tämä jo siitä syystä, että suuri osa haastateltavista ihmisistä olisi ollut minulle entuudestaan tuttuja. Toisaalta nämä pohdinnat omasta tutkija-asemasta ovat myös vaikuttaneet aineiston käsittelytapaan. Pyrin käyttämään mahdollisimman paljon suoria lainauksia, jotta mahdollisuus erilaisille tulkinnoille jäisi lukijalle itselleen.

Miksi ylipäättään halusin tutkia Aleksis Kiven kuolinmökkiä ja sen aitoudesta käytyä kiistaa? Mielestäni mökki ja siitä käyty keskustelu ovat museologisen tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia. Kiistat aitoudesta ja aitouden käsitteestä ovat museo- ja kulttuuriperintöalalla varsin usein akateemisia kamppailuja, mutta erityislaatuisen tästä debatista tekee se, että vastakkain ovat museo ja tavallisten ihmisten historiakäsitys. Käyty keskustelu mahdollistaa siis laajemman tarkastelun museoinstituution ja sitä ympäröivän yhteisön suhteesta.

Tutkimuskohde eli kuolinmökki on myös mielenkiintoinen suhteessa taustaani rakennusrestauroijana. Käydyssä keskustelussa on paljon sellaista, josta voi kerätä oppia korjaustavan valinnassa muihinkin kohteisiin. Se on myös elävä esimerkki restaurointifilosofian muutoksesta Suomessa. Ennen kaikkea uskon pystyväni tarjoamaan uudenlaisen näkökulman kiistaan siitä onko mökki aito vai ei. Uskon myös, että monelle lukijalle tutkimuksen antama näkökulma on yllättävä. Varmasti moni museologian tutkimusalasta tietämätön odottaa tältä tutkimukselta uusia paljastuksia mökin aitoudesta. Samalla kuitenkin arvelen, että näille ihmisille lopputulos on pettymys. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole löytää oikeaa vastausta, vaan lisätä ymmärtämystä.

1.2. Aikaisempi museologinen tutkimus

Tšekkiläisen museologin Zbynek Stránskyn mukaan museologian yhtenä päätehtävänä on erottaa mikä esine pitää sisällään museoarvoa ja mikä ei.² Vaikka nykyisin museologinen tutkimusala tulisi mielestäni ymmärtää pelkkää museoarvon tutkimusta laajemmin³, antaa museoarvon määritelmä sopivat raamit museo-objektien merkityksiin kohdistuvalle tapaustutkimukselle. Stránskyn näkemysten mukaan museoarvon tutkimuksen päämääränä ei kuitenkaan ole vain ymmärtää sitä, mitkä objektit pitävät sisällään museoarvoa ja mitkä eivät. Tulisi myös ymmärtää kuinka museoarvo muodostuu aktiivisen

² Vilkuna 2000, 52

³ Katso viite numero 7 Museologian määritelmä.

toiminnan tuloksena ja miten sitä tulisi käyttää⁴. Tämän takia Aleksis Kiven merkityksiin ja niiden syntyyn liitetyt prosessit ovat myös osana tätä tutkimusta.

Museoarvon tai musealiteetin käsite ei kuitenkaan ole aivan yksiselitteinen. Kroatialainen museologi Ivo Maroevic on tulkinut musealiteetin tarkoittavan ennen kaikkea museo-objektien informaatiotietoa.⁵ Tässä tulkinnessa on nähtävissä yhteneväisyyttä kroatialaisen museologi Tomislav Solan ajatuksille. Sola on nähnyt koko museologian tieteenalana olevan ennen kaikkea informaatiotiede, jota Solan mukaan tulisi kutsua heritologiaksi.⁶

Itse ymmärrän museoarvon nimenomaan sosiaalisesti rakentuneena ilmiönä, jolloin objektit itsessään eivät varsinaisesti sisällä museoarvoa, vaan varsinainen arvon muodostus tapahtuu kulttuurisena arvon muodostuksena. Kuitenkin säilytettäväksi valitulla objektilla on myös informaatioarvoa, jota halutaan säilyttämällä vaalia. Objektin informaatio- ja museoarvo ovat harvoin vain sen esteettisissä ominaisuuksissa, joten useimmiten objektin museoarvon esille tuominen tarvitsee rinnalleen tulkinnan siitä mitä objektilla viestitään. Tämän takia objektista saatava tieto ja tulkinta saattavat muuttua eri aikakausina. Tällöin jotkut aikaisemmin tärkeänä pidetyt objektit menettävät merkityksensä, kun taas toisista tulee tärkeitä.

Jyväskylän yliopiston museologian professorin Janne Vilkun yleinen määritelmä museologiasta painottaa museologian olevan tiede, joka tutkii sitä miten yksilöt ja yhteisöt ottavat menneisyyden haltuunsa.⁷ Museoarvon tutkimus on yksi tapa lähestyä

⁴ Vilkuna 2000, 52.

⁵ Mensch http://www.muzeologie.net/downloads/mat_lit/mensch_phd.pdf, 45–46 (katsottu 8.12.2010, päivitetty 1997).

⁶ Sola 1997. Vilkuna 2000, 55. Sola on halunnut heritologia termillä erottaa museologian tutkimuksen museoista, johon museologia sanalla on vahvat viitteet.

⁷ Museologia (heritologia) on tiede, joka tarkastelee sitä, kuinka yksilö ja yhteisö hahmottaa ja hallitsee ajallista ja alueellista ympäristöään¹ ottamalla haltuunsa² menneisyyden ja nykyisyyden todistuskappaleita.

tätä museologista tutkimuskenttää. Museoarvoa pohtivia tutkimuksia onkin aikaisemmin ilmestynyt Suomessa muutamia. Helena Lonkilan museologian pro gradu -tutkimus *Peilikäs peilinä - kainuulaisen peilikäsraanun kulttuurisen arvon määräytyminen* käsittelee kainuulaisen perinneraanun arvostusta ja sitä, miten se ajan myötä hyväksyttiin kainuulaisen identiteetin yhdeksi symboliesineeksi. Tutkimusaineistona toimivat pääasiassa kansatieteelliset kuvaukset eri aikoina. Lonkila pyrkii ennen kaikkea työssään tarkastelemaan kuinka raanun arvostus on vaihdellut eri aikoina. Toisin sanoen tutkimuksessa käsitellään raanujen museoarvon muutoksia suhteessa yhteisöön ja aikaan. Lonkilan tutkimuskysymyksenä tutkimuksessa on: Millaisen prosessin tuloksena raanu hyväksyttiin suomalaisen ja kainuulaisen identiteetin rakennusaineeksi?

Hannu Valtosen museologian väitöstutkimus *Tavallisesta kuriositeetiksi - kahden Keski-Suomen ilmailumuseon Messerschmitt Bf109 -lentokoneen museoarvo* tutkii toisen maailmansodan hävittäjälentokoneiden museoarvoa ennen kaikkea niiden kontekstittietojen kautta. Väitöskirjan tärkeää antia tälle tutkimukselle ovat ennen kaikkea sen sisältämät pohdinnat esineen aitoudesta ja aitouden suhteesta kahteen eri tavalla säilyneeseen museokoneeseen ja niiden museoarvoon. Valtosen väitöstutkimus käy läpi koneiden vaiheita käyttösineestä museokoneiksi. Metodisena apuvälineenä tutkimuksessa käytetään museologian professori Peter van Menschiltä lainattua ajatusta objektien konseptuaalisesta, faktuaalisesta ja aktuaalisesta identiteetistä⁸. Näkökulmassaan se siis eroaa Helena Lonkilan tutkimuksesta, jossa ennen kaikkea peilataan raanujen merkitystä ja arvostusta suhteessa yhteisöön, kun taas Valtoselle tärkeää on ennen kaikkea objektin välityksellä saatava tieto (ns. kontekstittieto).

Museorakennukseen kohdistettua museoarvon tutkimusta ei suoranaisesti ole museologian oppiaineen alaisuudessa aikaisemmin Suomessa tehty. Museologiseksi tutkimukseksi väljästi tulkittava

¹·Käsittää sekä aineellisen että aineettoman eli henkisen ympäristön.

2.

Valikoiden ja rajaten osia todellisuudesta ja ottamalla ne haltuunsa kulttuuriseksi todellisuudeksi

⁸ Mensch 1992, boek 12:5-6.

tutkimus on Petja Aarnipuun folkloristiikan väitöstutkimus *Turun linna kerrottuna ja kertovana tilana*, jossa tarkastellaan linnasta kerrottavaa tarinaa suhteessa sen kokemiin lukuisiin korjauksiin ja historiallisiin tapahtumiin. Tutkimus käsittelee siis museo-objektin presentaatiota eli sitä kuinka objektia esitellään suurelle yleisölle ja millainen narratiivinen kertomus objektin ympärille on luotu. Aarnipuun tutkimus ei kuitenkaan varsinaisesti paneudu Turun linnan korjausvaiheisiin tai aitouskysymykseen, vaan pyrkii enemmän tarkastelemaan linnassa vierailleiden ihmisten opastuksesta jääneitä mielikuvia linnan eri korjausvaiheista.

1.3 Tutkimusaiheeseen valinta ja museologisen viitekehyksen määrittely

Edellisessä kappaleessa mainitut aikaisemmat museologiset tutkimukset ovat kaikki auttaneet tämän tutkimuksen näkökulmien määrittelyssä. Helena Lonkilan tutkimuksen objektin arvostuksen pohdinnat yhteisön arvostuksista käsin ovat tässäkin tutkimuksessa tärkeitä. Aitous ja sen suhteellisuus erilaisissa kulttuureissa ovat taas yksi osa Valtosen väitöskirjan tutkimusta ja pohdintoja. Näiden kahden näkökulman sitominen toisiinsa on mielestäni tämän pro gradu -tutkimuksen olennaisin osa eli aitouden suhde omaan aikaansa, yhteiskuntaan sekä kulloiseenkin kulttuuriin. Ennen kaikkea tämä on kiinni siitä kertomuksesta eli narratiivista, jonka haluamme museo-objektin kautta kertoa. Tämä voi olla niin informaatioarvoa kuin esteettisiä tai historiaan sidoksissa olevia arvoja.

Uuden museologian⁹ yhtenä suurimmista muutoksista vanhaan museologiaan verrattuna on pidetty tutkimuksellisen mielenkiinnon kääntämistä itse esineistä ihmisiin ja yhteisöihin¹⁰. Kuitenkin yhtenä museologian tutkimusalan kehittymisen esteenä on ollut

⁹ Peter van Menschin mukaan uusi museologia termiä on käytetty vähintään kolmessa eri tilanteessa 1950-luvulla lähtien; 1950-luvulla kun museoiden pedagogista roolia lähdettiin ajamaan USA:ssa, 1980-luvulla kun museoiden kaupallistumisen yhteydessä Isossa-Britaniassa ja kolmantena Ranskassa, jossa ryhmä nuoria museoiden kuraattoreita halusivat muuttaa vallalla olleita rakenteita. Davis 2008, 399.

¹⁰ Katso esim. Peter van Mensch http://www.muzeologie.net/downloads/mat_lit/mensch_phd.pdf, 32 (luettu 8.12.2010, päivitetty 1997).

varsinaisten metodologisten välineiden ja esimerkkitutkimusten vähäisyys. Tämän takia valitsemani tutkimusnäkökulma eli museoarvon tai museaalisuuden¹¹ tutkiminen Aleksis Kiven mökin osalta oli looginen valinta. Tällaisia tutkimuksia oli jo laitoksellamme tuotettu aikaisemmin ja sen takia minun oli helpompi lähestyä aihetta. Mikään aikaisempi museologinen tutkimus ei tarjonnut varsinaista mallia, jota olisi voinut suoraan käyttää tähän tutkimukseen. Käytinkin varsin paljon aikaa tutkiessani semiotiikan mahdollisuuksia tällaisen näkökulman tarjoajana, mutta nämä pohdinnat eivät johtaneet mihinkään. Museoarvon voi mielestäni semiotiikan valossa ymmärtää ihmisten keskinäisiin sopimuksiin perustuvana symboliarvona, mutta tämä näkökulma ei antanut kokonaisvaltaista tarkastelumallia suhteessa käsillä olleeseen lähdeaineistoon.

Se, miksi päädyin tekemään tutkimusta A. Kiven kuolinmökistä, on ennen kaikkea ollut kiinnostukseni historiafilosofi David Lowenthalin ajatuksiin objektin, historian ja kollektiivisten sekä henkilökohtaisten muistojen suhteesta¹². Lowenthalin tutkimuksellinen näkökulma palvelee ennen kaikkea tarvetta tutkia muistojen ja muistamisen merkityksiä tavallisesta ihmisestä käsin¹³. Valitsemallani muistitietotutkimuksellisella näkökulmalla olen pyrkinyt löytämään lähdeaineistoon sopivan lähestymistavan tähän tutkimustapaukseen. Kollektiivisen muistamisen käsitteen mukaan ottamista voi myös perusteella sillä, että pyrkimyksenäni on ollut nähdä myös ihmisten henkilökohtaisten muistojen merkitykset museologian tutkimuskohteena.

David Lowenthalin mukaan valitsemamme menneisyyden reliikkiesineet (museo-objektit) ovat itsessään mykkiä, ja siksi tarvitsemme niiden taustalle aina historiallisen tulkinnan tai tarinan.¹⁴ Tulkinta ei ikinä kuitenkaan pysty olemaan täysin objektiivinen näkemys menneisyydestä, vaan se sisältää aina valitun näkökulman. Tällä

¹¹ Esimerkiksi Helena Lonkila käyttää museoarvosta sanaa museaalisuus. Kts. Lonkila 2005.

¹² Lowenthal 1985, 213.

¹³ Seixas 2006, 8.

¹⁴ Lowenthal 1985, 243.

tulkinnalla, jota myös historian kirjoittamiseksi kutsutaan, on vaikutuksensa kollektiiviseen muistiin, jolla Lowenthal tarkoittaa yhteisön yhteisiä muistoja. Kollektiiviset muistot vaikuttavat meidän jokaisen yksilöllisiin muistoihin, joiden avulla me määrittelemme itseämme suhteessa muihin.¹⁵ Toisin sanoen määrittelemme omaa identiteettiämme.

Aleksis Kiven kuolinmökin kohdalla nykyinen tulkinta ulkoasusta on osittain ristiriitaista paikallisten ihmisten kollektiivisen muistin kanssa. Tutkittu historiatieto ei siis olekaan ainoa kollektiivista muistoa säätelevä elin. Tutkimusnäkökulmana kollektiivinen muisti ei ole uusi. Ihmisten ja yhteisöihin muistoihin ja muistamisen tapoihin liittyvää tutkimusta on Suomessa tehty 1980-luvulta lähtien. Muistitietotutkimukseksi nimetyssä tutkimusnäkökulmassa erityisesti Jorma Kalelan rooli 1980-luvulla alkupuolelta lähtien voidaan nähdä tärkeänä. Muistitietotutkimusta on erityisesti hyödynnetty folkloristiikkaan, kulttuurintutkimukseen ja etnologiaan liittyvissä tutkimuksissa.¹⁶ Yhteistä näille tutkimuksille on pyrkimys laajentaa vallitsevia menneisyyden tulkintoja ja totuuksia ja samalla haastaa perinteistä tieteellistä historian kirjoittamista.

Outi Fingerroosin mukaan muistitietotutkimuksen määritelmä on:

”Käytämme termiä muistitietotutkimus, jolla viittaamme kaikkiin menneisyyden tulkintoihin, emme yksin muistitietohistoriaan tai akateemiseen tutkimukseen, vaan maallikoiden tuottamiin menneisyyden tulkintoihin... muistitieto voi olla tutkimuksessa yhtä hyvin lähde ja kohde kuin tutkimusaineiston muodostamisen apuväline tai yksi tutkimuksen sivujuonne. Muistitietoa lähteenä käyttävän tutkimuksen tavoitteena on tuoda esille muistelijoiden omat näkökulmat menneisyyteen; tutkijan tehtävänä on esittää menneisyys tai tehdä siitä tulkintoja.”¹⁷

¹⁵ Lowenthal 1985, 199.

¹⁶ Fingerroos 2006, 14-19.

¹⁷ Fingerroos 2006, 14-19.

Itse tulkitseen muistitietotutkimuksen olevan pyrkimystä tarkastella menneisyyttä ja muistamisen tapoja akateemista historian kirjoittamista laajemmassa kontekstissa. Sen pyrkimyksenä on päästä niihin merkityksiin, joita menneisyydellä on ihmisten elämässä. Toisin sanoen sen avulla voi tutkia historiaa, mutta ennen kaikkea tämän ajallisen menneisyyden merkityksiä yksittäiselle ihmiselle tai yhteisölle nykyhetkessä.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole olla varsinaisesti muistitietotutkimusta, vaan museologian tutkimusta, jonka tutkimusaineiston muodostamisen apuvälineenä käytetään muistitietotutkimuksen periaatteita. Toisin sanoen, muistitietotutkimus toimii tämän tutkimuksen metodina. En myöskään pyri pelkästään löytämään lähdeaineistosta "tavallisten ihmisten historiaa", vaan tarkastelemaan museoiden ja niitä ympäröivän yhteisön suhdetta Aleksis Kiven kuolinmökin aitoudesta käydyn kiistan kautta. Tästä näkökulmasta Kiven kuolinmökin aitouskeskustelu tarjoaa mielenkiintoisen tutkimustapauksen. Se pystyy tarjoamaan analyysiaineistoa niin museoinstituutiosta kuin tuusulalaisesta historiakäsityksestä ja ennen kaikkea näiden kahden toimijan keskinäisestä suhteesta.

Kappaleessa 1.1 olen pohtinut omaa tutkijan asemaani suhteessa tutkimusaineistoon. Tämä itsereflektio on muistitietotutkimuksessa tärkeää, koska analyysin tekeminen ihmisten muistoista ja historiakäsityksestä on aina jossain määrin subjektiivinen näkökulma tutkittavaan aiheeseen. Muistitietotutkimuksessa ei siis riitä tavanomainen historiatutkimukselle tyypillinen lähdekritiikki, ulkoinen lähdekritiikki, vaan niin sanottu sisäinen lähdekritiikki, eli omien ennakoasenteiden ja lähtökohtien havainnointi, on tärkeää. Outi Fingerroos on jaotellut tämän refleктоivan paikantamisen vaatimuksen neljäksi eri tasoksi:

1. Itsereflektio
2. Metodologinen reflektio
3. Epistemologinen reflektio

4. Ulkoisten merkitysten ja eettisten sitoumusten reflektio¹⁸

Tutkimusasetelmaa luodessani olen tarkastellut näitä neljää eri tasoa. Kappaleessa 1.1 olen pyrkinyt itsereflektioimaan omia henkilökohtaisia sitoumuksia Aleksis Kiven kuolinmökin aitouskeskusteluun. Itse pidän aiheen tuttuutta jossain määrin jopa taakkana, joka välillä on vaikeuttanut analyysin tekemistä ja vaatinut paljon pohdiskelua analyysivaiheessa.

Metodologisella reflektiolla tarkoitetaan käytettyjen menetelmien, teorioiden ja käsitteiden aukikirjoittamista. Näitä seikkoja olen käsitellyt tässä kappaleessa sekä kappaleissa 2.2 ja 2.3. Epistemologissa reflektiossa puolestaan hahmotetaan tutkimuksen tietoteoria ja intressit, jotka ovat tässä tutkimuksessa Aleksis Kiven kuolinmökin ympärillä käydyn aitouskeskustelun analysointi. Tutkimuksen toissijaisena tavoitteena on ollut museologisen tutkimuksen ja tietämyksen kasvattaminen. Tämä tarkoittaa, että tutkimuksen tarkoituksena on tutkimusaineistosta käsin tehdä tulkintoja museoinstituutiosta suhteessa ihmisiin ja yhteisöihin. Tavoitteena ei siis varsinaisesti ole lisätä tietoa Aleksis Kiven kuolinmökistä sen kontekstitiedoista käsin, joka olisi tyypillinen akateemisen historian tutkimuksen tapa lähestyä aihetta. Ulkoisilla merkityksillä ja eettisillä sitoumuksilla Fingerroos tarkoittaa:

”Muistitietotutkimuksen eettisyyden ulkoisten ulottuvuuksien purku on itsestään selvää, kun huomioidaan muistitiedon luonne konstruktiona. Todellisuus muovautuu sellaiseksi, kuin tutkijan luo; usein muistitietotutkijan periaatteena on tavoittaa tutkittavien menneisyyden tulkinnat ... Tutkija siis on vastuussa sekä sitä ihmiskuntaa kohtaan, johon hän kuuluu, että niitä menneisyyden ihmisiä kohtaan, joita tutkii.”¹⁹

Tämän kohdan voidaan katsoa läheisesti liittyvän itsereflektioon, jonka ongelmallisuutta en tätä tutkimusta tehdessäni voi liikaa korostaa. Lähdeaineistona käytetyissä sanomalehtiartikkeleissa on yli puolessa haastatteluja, jotka koskevat myös omaa lähipiiriäni kuten esivanhempiani. Tämä on vaikuttanut tutkimusta tehdessäni

¹⁸ Fingerroos 2006, 41-42.

¹⁹ *ibid.*

analyysin tekotapaan, jossa pyrin käyttämään mahdollisimman paljon suoria lainauksia.

1.4 Tutkimusaineisto ja tutkimuskysymykset

Aleksis Kiven elämä on osa suomalaista kollektiivista muistia ja sitä kautta myös kansallista identiteettiä. Kiven kuolinmökki ja hänestä kerrotut tarinat ovat olleet myös osa tuusulalaisten paikallista kollektiivista muistia. Osittain tämä muistiperintö on hyvinkin ristiriitaista kuolinmökin nykyasun kanssa. Tämän ristiriidan analysointi ja synty ovat tämän tutkimuksen tutkimusongelmana. Pääasiallinen tutkimuskysymys on siis: Mikä on Aleksis Kiven kuolinmökin museoarvo ja miten se on muodostunut, sekä mitä sen aitoudesta käyty kiista kertoo yksilöiden ja yhteisöiden tavoista ottaa haltuunsa menneisyyttä? Yhtenä Lowenthalin ajatuksista minulle tärkeänä teesinä on ollut se, että menneisyys ei ole vain historian kirjoittamista muistiin, vaan hallittu prosessi, jossa valitaan mitä halutaan muistaa ja mitä unohtaa.²⁰ Toissijaisena tutkimuskysymyksenä pyrin tarkastelemaan Aleksis Kiven henkilökuvan syntyä ja pohtimaan sen merkityksiä suomalaisen identiteetin rakentumiselle. Samalla analysoin sitä, mitä prosessin aikana on unohdettu tai nostettu esille Aleksis Kiven elämästä ja miten tämä näkyy nykyisessä kuolinmökissä.

Lähdeaineistona merkityksiä pohtivalle osiolle ovat Kivestä tehdyt elämäkerrat ja tutkimukset. Koska kansalliskirjailijastamme kirjoitetun aineiston määrä on huomattava, pyrin rajaamaan aineiston vain niihin merkityksiin, joita kuolinmökkiin on järkevästi ollut liitettävissä. Lähdeaineistona kuolinmökin aitoudesta käytän 19 lehtikirjoitusta, joissa käsitellään Aleksis Kiven kuolinmökkiä. Aineisto on pääasiassa paikallislehtien, kuten Keski-Uusimaan ja Tuusulan Kellokkaan, sekä Helsingin Sanomien artikkeleita, mielipidekirjoituksia ja kolumneja aiheesta. Lisäksi keräsin aineistoa myös Tuusulan museon arkistosta, Sirkka Holman kokoelmista ja muistiinpanoista sekä Helsingin yliopiston

²⁰ Lowenthal 1985, 216.

ylioppilaskunnan arkistosta. Arkistosta pyrin lähinnä löytämään asiakirja-aineistoa mökin korjauksista ja niihin liittyneistä päätöksentekoprosesseista.

Tutkimuksessa käytetyt lehtiartikkelit painottuvat pääasiassa vuoteen 1997²¹, jolloin lehtikirjoittelu mökistä oli kiivaimmillaan. Tämän jälkeen julkinen keskustelu mökin aitoudesta voidaan katsoa päättyneen. Vaikka se onkin laantunut, käsitellään aihepiiriä edelleen niin sanottuina kahvipöytäkeskusteluina.

Lehtiartikkeleiden käyttö kollektiivisen muistin heijastajana ei myöskään ole aivan ongelmatonta. Lehtikirjoitukset sisältävät usein kärjistyksiä ja myös korostettua vastakkainasettelua. Myöskään ne eivät tarjoa kokonaisvaltaista käsitystä kaikkien tuusulalaisten mielipiteistä, vaan tuntuivat henkilöityvän pieneen joukkoon tuusulalaisia kotiseutuaktiiveja.

Käytetty lähdeaineisto ja siinä esille tulevat mielipiteet antavat kuitenkin riittävän pohjan diskurssianalyttiselle tarkastelumallille. Toisin sanoen aineisto tarjoaa kielenkäytön mikrotason analyysimahdollisuuksia myös makrotasolla eli analyysiaineistoa yleisistä käytänteistä, kuten merkitysten tuottamisesta tai pyrkimyksistä muuttaa niitä, sekä niihin liittyvistä prosesseista, kielellisistä käytänteistä ja konteksteista.²² Näitä havaintoja pyrin liittämään aikaisempaan museologiseen tutkimukseen, mutta myös pohtimaan syitä käydyin debatin taustoista ja mahdollisista yleisistä merkityksistä. Pyrin siis vastaamaan kysymykseen siitä mitä kiista Aleksis Kiven kuolinmökistä kertoo omasta ajastaan ja suhteesta aitouteen.

²¹ Tutkituista lehtiartikkeleista vanhin on kuolinmökkiä ja sen korjausta käsittelevä artikkeli Aamulehdessä 10.10.1952. Uusimmat lehtiartikkelit on päivätty 11.10.1997, jolloin Helsingin sanomat ja Keski-Uusimaa uutisoivat kuolinmökin aitoudesta käydyin seminaarin kulusta.

²² Katso diskurssianalyysistä esimerkiksi <https://webapps.jyu.fi/koppa/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/diskurssianalyysi> (katsottu 14.12.2010).

1.5 Käytettyjen termien määrittely

Tutkimukseni tärkeimpänä terminä on kollektiivisen muistamisen ja muistojen määrittely. Termiä ei kuitenkaan tule ymmärtää samalla tavalla kuin esimerkiksi "yleinen mielipide" ymmärretään. Professori Peter Seixasin²³ mukaan Lowenthalin pinnalle nostamasta termistä kollektiivinen muisti²⁴ tai muisto (collective memory) on siirrytty käyttämään termiä historiakäsitys (historical consciousness)²⁵. Peter Novick on kiteyttänyt historiakäsityksen eron kollektiiviseen muistiin seuraavasti:

*"Collective memory simplifies; sees events from the single, committed perspective; is impatient with ambiguities of any kind; reduces events to mythic archetype. Historical consciousness, by its nature, focuses on its historicity of events- that they took place then and not now, that they grew out of circumstances different those that now obtain. Memory, by contrast, has no sense of passage of time; it denies the "pastness" of its objects and insist on their continuing presence"*²⁶

Kuten esimerkistä käy ilmi, termien historiakäsitys ja kollektiivinen muisti välinen raja on varsin epäselvä. Novickin mukaan kollektiivinen muisti -termi yleistää menneisyyden tulkintaa ja suorastaan vaatii menneisyydellä olevan nykyhetkessä merkityksiä. Historiakäsitys-termillä siis pystytään viittaamaan ihmisten menneisyyden tulkintoihin ilman, että välttämättömänä tarkoituksena olisi löytää merkityksiä nykyhetkessä. Mielestäni kollektiiviset muistojen olemassa oloa ei kuitenkaan voi kiistää, vaan termillä viitataan yhteisön yhteisiin muistoihin. Tällä ei kuitenkaan tarkoiteta, että kaikilla yhteisön ihmisillä täytyisi olla tapahtumasta omakohtaista muistikuvaa tai varsinaista merkitystä nykyhetkessä.

²³ Professori Peter Seixas on Columbian yliopiston muistitietotutkimuksen laitoksen johtaja.

²⁴ Peter Novickin mukaan ranskalainen sosiologi Maurice Halbwachs oli jo 1920-luvulta lähtien käyttänyt termiä omissa tutkimuksissaan. Novick 2000, 3.

²⁵ Seixas 2006, 8-9.

²⁶ Novick 2000, 4.

Se, mitä tarkoitan kollektiivisella muistilla, on helpointa ilmentää esimerkin kautta. Suomalaiseen kollektiiviseen muistiin painuneena tapahtumana voidaan pitää vuoden 1952 Helsingin Olympiakisoja. Suurimmalla osalla suomalaisista kisoista on mielikuva, historiakäsitys, vaikka he eivät välttämättä ole käyneet itse kisoissa. Tämä mielikuva on syntynyt koulun historiantuntien, kirjallisuuden, mahdollisesti museonäyttelyiden ja erilaisten medioiden kautta. Se millainen historiakäsitys meillä olympiakisoista on, voi olla myös muuttunut ajan myötä täysin erilaiseksi verrattuna aiempaan. Kollektiivinen muistikuva ei myöskään ole sama asia kuin jokaisen henkilökohtainen muistikuva kisoista.

Jokainen yksilö muodostaa oman historiakäsityksensä menneisyydestä suhteessa kollektiiviseen muistiin. Kollektiivisen muistin käsite on siis hyvin abstrakti ja se on myös ajassa muuttuva. Vaikka sen sisällön määrittely on hankalaa, ei kollektiivisten muistojen olemassaoloa voi myöskään kiistää. Jotta yhteisölle yhteisiä kollektiivisiä muistoja syntyisi, tarvitsee yksilön myös omaksua ulkoisia vaikutteita ja käsityksiä menneisyydestä²⁷. Näillä ulkoisilla vaikutteilla tarkoitan erilaisia medioita, museoita tai vaikka keskusteluja muiden ihmisten kanssa. Myös yhteiskunnan muutokset vaikuttavat kollektiivisten muistojen sisältöön. Esimerkiksi nykyisessä monikulttuurisemmassa yhteiskunnassa yhteisten muistojen määrittely on vaikeampaa kuin vanhassa niin sanotussa yhtenäiskulttuurissa²⁸.

Tuusulalaisella kollektiivisella muistilla Aleksis Kiven kuolinmökistä en siis tarkoita sitä, että jokaisella Tuusulassa asuvalla ihmisellä olisi välttämättä muistikuvaa Kiven kuolinmökistä. Aineistona käytetyt lehtiartikkelit, ihmisten vuorovaikutus, museoiden näyttelytoiminta ja menneisyyden symbolina toimiva rakennus ovat muokanneet ihmisten kollektiivista muistia ja tätä kautta historiakäsitystä mökistä. Aivan samalla tavalla kuin

²⁷ O'Keeffe 2007, 5-6.

²⁸ Esimerkiksi Sirkka Ahonen määrittelee kollektiivisen muistin käsitteen: "Yhteisiä muistoja tarkoittaen puhutaan kuvaannollisesti kollektiivisesta muistista. Muisti ei ole muuttumattomien mielikuvien varasto vaan sosiaalinen prosessi. Yhteisön keskinäisessä vuorovaikutuksessa muistot muotoutuvat koko ajan uudelleen." Ahonen 1998, 21.

Helsingin olympiastadion toimii vuoden 1952 kisojen symbolirakennuksena ja muistojen paikkana, myös Aleksis Kiven mökki toimii kollektiivista muistia ylläpitävänä rakennuksena. Lehtien palstoilla käydyn debatin voidaan katsoa olleen osittain myös kollektiivisen muistamisen määrittelyä.

Sisällöltään yhtä vaikeasti määriteltävä termi on kulttuuriperintö, joka myös jossain määrin voidaan rinnastaa kollektiivisen muistin käsitteeseen. Termiä käytetään laadullisena ilmaisuna jostain tärkeästä, mutta sen kertominen mikä on kulttuuriperintöä ja mikä ei, on mielestäni mahdotonta. Ympäristöministeriön ja Museoviraston yhdessä laatima määritelmä kulttuuriperinnöstä on:

”Kulttuuriperintö on ihmisen toiminnan vaikutuksesta syntyneitä henkistä ja aineellista perintöä. Aineellinen kulttuuriperintö voi olla joko irtainta (esim. kirjat ja esineet) tai kiinteää (ks. esim. rakennusperintö).”²⁹

Toisin sanoen määritelmässä kaikki ihmisen toiminta voidaan laskea kulttuuriperinnöksi. Petja Aarnipuu väitöskirjassaan käsittelee sanan kulttuuriperintö typologiaa. Mielestäni on tärkeää ymmärtää, että varsin usein kulttuuriperintö ymmärretään englanninkielisen sanan ”heritage” suomenokseksi, mutta suomenkielessä käytetään laajempaa skaalaa kuvaamaan samaa ilmiötä, kuten esimerkiksi perinne, perintö, perinnekulttuuri, kulttuuriympäristö ja niin edelleen. Aarnipuu tekee myös tärkeän lisäyksen kulttuuriperinnön määritelmään:

”Kulttuuriperintö on sitä, minkä yhteisö määrittelee arvokkaaksi. Eturistiriidassa vastakkain ovat eri arvot ja valtaoikeudet, ja ratkaisevaa on, kuka voittaa retorisen kamppailun.”³⁰

Käytän tässä tutkimuksessa siis enemmän Aarnipuun määritelmää kulttuuriperinnöstä. Sen mukaan kulttuuriperintö on kulttuurista menneisyyttä (niin henkistä kuin aineellista,) jonka yhteisö määrittelee arvokkaaksi. Kyseessä on siis prosessi, jossa tulkitaan

²⁹ http://www.rakennusperinto.fi/muuta_sisaltoa/kasitteisto/fi_FI/Kasitteisto/ (katsottu 16.2.2011, päivitetty 21.7.2010).

³⁰ Aarnipuu 2009, 23.

mikä on muistamisen arvoista ja mikä ei³¹. Kollektiivisesta muistista se eroaa siinä, että se on ennen kaikkea laadullinen ilmaus, jolla pyritään nostamaan joku kulttuurinen piirre muita tärkeämmäksi. Usein kulttuuriperintö yhdistetään myös kansalliseen identiteettiin.

Identiteetti tarkoittaa ennen kaikkea oman itsemme määrittelyä suhteessa muihin. Ryhmäidentiteetissä, kuten esimerkiksi kansallisessa identiteetissä, on kyse tunnista ryhmässä vallitsevat samanlaiset piirteet, mutta myös oman ryhmän ero suhteessa muihin ryhmiin. Tämä erilaisuus muihin verrattuna on oleellinen osa niin yksilön identiteettiä, paikallista identiteettiä tai kansallista identiteettiä mietittäessä.³² Myös yhteisen historiakäsityksen eli kollektiivisen muistin voidaan nähdä määrittelevän ryhmäidentiteettejä.

Tutkimuksen kannalta tärkeäksi termiksi nousi myös aitous ja sen suhteellisuus omaan kulttuuriinsa sekä sen ero alkuperäisyyteen. Tutkimuksen analyysiosuuden voi kokonaisuudessaan nähdä pitkälti näiden termien määrittelynä.³³ Pyrinkin tarkastelemaan aitoutta suhteessa kulloiseenkin aikaan, yhteisöön ja kulttuuriperintöön. Ennen kaikkea on tärkeää ymmärtää aitouden relatiivinen luonne eli se, että jokainen yhteisö ja myös yksilö määrittelee aitouden suhteessa omaan historiakäsitykseensä sekä tietoonsa kulloisestakin objektista. Kaikilla edellä määritellyillä käsitteillä on vaikutuksensa mielikuvaan aitoudesta: Yksilöiden historiakäsityksillä, kollektiivisella muistilla ja aineellisella sekä aineettomalla kulttuuriperinnöllä.

³¹ Museologian professori Janne Vilkkuna on esittänyt luennoillaan Dag Myklebustilta lainattua ajatusta: "No object is part of our cultural heritage until it is perceived and interpreted as such". Mielestäni yhdeksi olennaiseksi museologian tutkimuskohteeksi voitaisiin nimenomaan määritellä kulttuuriperinnön synnyttävän prosessin tutkiminen. Tällöin tutkimuskohteena voisi olla esimerkiksi rakennetun kulttuuriperinnön synnyttävät käytänteet ja prosessit.

³² Katso esimerkiksi Graham 2008, 5.

³³ Katso kappale 4. Onko Aleksis Kiven kuolinmökki alkuperäinen tai aito?

2. Kivi suomalaisuuden symbolina

Tutkimukseni päämääränä on pohtia museoarvon muodostumista museo-objektin, siitä kirjoitetun historian tulkinnan ja kollektiivisen muistin kautta. Kappaleissa 2.1 ja 2.2 olen käsitellyt sitä prosessia, jolla Aleksis Kiven elämä on muokattu osaksi suomalaista historiaa ja tätä kautta meidän identiteettiämme. Koska Kiven kuolinmökin aitoutta on kyseenalaistettu, pyrin tutkimuksessani selvittämään onko mökillä nykyisessä asussaan museoarvoa. Korjauksissa tehtyjä muutoksia tarkastelen kappaleissa 3.1 ja 3.2. Lähteinä ovat korjauskertomukset ja niistä kirjoitetut artikkelit erityisesti sanomalehdissä. Varsinaista tutkimusaihetta eli kuolinmökin aitoudesta käytyä debattia käsittelen kappaleessa 4. Kappaleessa 4.1 pyrin sitomaan käydyn keskustelun aitouden käsitteeseen ja siihen, kuinka aitous on sidottu kulttuuriin ja aikaan.

2.1. Aleksis Kiven henkilökuvan synty

”Kova leikki on tämä elämä ja maailma.”³⁴

Aleksis Kiven elämänvaiheista on kirjoitettu paljon ja laajalti. Hänen elämästään on ilmestynyt uutta tietoa ja tulkintoja tasaisin väliajoin aina näihin päiviin asti. Tämä siitäkkin syystä vaikka Kivi ei jättänyt jälkeensä päiväkirjoja tai muita omaelämäkerrallisia muistiinpanoja. Pääasiallisena lähteenä Kivestä tehdyille biografisille kirjoituksille ovat olleet hänen kirjeensä³⁵ sekä V. Tarkiaisen vuonna 1915 valmistunut teos *Aleksis Kivi. Elämä ja teokset*, jonka voidaan katsoa toimineen pohja- aineistona useimmille tämän jälkeen ilmestyneille Kivestä kertoville elämäkertoille. Tarkiaisen teoksen ansiosta Aleksis Kiven asema

³⁴ Kivi 1870.

³⁵ Kivi tutkijana ansioituneen kirjallisuuden professori Hannes Sihvon mukaan kirjeiden yhteen kokoamisesta vastasi pitkälti Eliel Aspelin-Haapkylä. Sihvo 2000,3.

suurimpana suomenkielisenä kansalliskirjailijana vakiintui.³⁶ Muita Kiven elämän tulkinnalle tärkeitä teoksia ovat olleet J. V. Lehtosen teokset *Nurmijärven poika, Kuvia Aleksis Kivestä* (ilmestynyt 1934) ja *Aleksis Kivi aikalaisten kertomana* (ilmestynyt 1931)³⁷.

Tarkiaisen alulle laittama elämäkerrallinen tutkimusnäkökulma on hallinnut myös Kiven kirjallisen tuotannon tutkimusta. Näistä tuoreimpina esimerkkeinä ovat Hannes Sihvon *Elävä Kivi –Aleksis Kivi aikanansa*³⁸ ja Esko Rahikaisen *Metsän poika: Aleksis Kiven Elämä*³⁹, jotka toimivat tärkeänä tausta-aineistona myös tälle tutkimukselle. Tutkimustradition lähtökohtana on ollut Aleksis Kiven teosten tulkinta hänen oman elämänsä kautta, jolloin varsinkin hänen lapsuuden maisemistaan Nurmijärveltä on etsitty esikuvia tai inspiraation lähteitä. Voidaan puhua jopa Kivi-kultin synnyttämisestä hänen nuoruutensa maisemien tulkinnassa suhteessa Kiven teoksiin.

Kuitenkin se, kuinka kraatarin pojasta Aleksis Stenvallista syntyi kansalliskirjailija Aleksis Kivi, on ollut kiinni niissä tapahtumissa, jotka tapahtuivat hänen poismenonsa jälkeen 31.12.1872. Tarkiaisen kattavana pidetty biografia on syntynyt yli neljäkymmentä vuotta kirjailijan kuoleman jälkeen, joten tulkintaa hänen elämästään voidaan pitää varsin pitkälle niistä lähtökohdista luotuna. Erityisesti tämä korostuu muistitiedon pohjalta tehdyissä kirjoituksissa. Muistitiedon määrä on kasvanut suhteessa Kiven saamaan myöhempään arvostukseen⁴⁰. Varsinkin Tuusulassa vietetystä ajanjaksosta, josta kirjallisia lähteitä on vähemmän, on kasvanut

³⁶ Sihvo 2002, 11.

³⁷ Sihvo 2002, 3.

³⁸ Hannes Sihvo itse korostaa tutkimuksensa olevan kulttuurihistoriallinen. Sihvo 2002, 12.

³⁹ Kirjallisuuden tutkija Toni Lahtisen mukaan Kiven tuotannon elämäkerrallisesta tutkimustraditiosta on siirrytty tekstilähtöiseen monografiavaukseen vasta Aarne Kinnusen *Tuli, aurinko ja seitsemän veljestä (1973)* tutkimuksen myötä. Kulttuurin tutkimus 2006, nro 23:1.

⁴⁰ Esimerkiksi Aspelin-Haapkyllän kriittinen suhtautuminen Stenvallin veljesten kertomuksiin veljestään: ”--- Kun minä 1872 keräsin aineksia elämäkertaan, eivät (he) tienneet kertoa minulle mitä he kymmeniä vuosia jälestäpäin ovat kertoneet nuoremmille tiedustelijoille.” Sihvo 2002, 319.

varsinainen Kivi-tarinoiden vyyhti⁴¹. Varsin monen tarinan voi tulkita syntyneen vasta kauan kirjailijan kuoleman jälkeen. Näille tarinoille tärkeänä fyysisenä todisteena on ollut Aleksis Kiven kuolinmökki, joka omalta osaltaan on ollut myytin syntyä tukemassa.

Aleksis Kiven elämän ja varsinkin sen viimeisten vaiheiden kuvaamisessa ovat korostuneet hänen henkiset kärsimyksensä. Tämän voi nähdä varsin poikkeuksellisena verrattuna muiden kirjallisuuden suurmiesten esimerkiksi Elias Lönnrotin ja J.L. Runebergin elämäkertoihin. Kuvaustapa, jossa Kivi on unohdettu nero ja tukijoidensa hylkäämä sekä monien pääasiassa ulkoisten syiden runtelema, on yleinen. Varsinkin kirjallisuuden professorin Johan Ahlqvistin aikanaan kirjoittaman kritiikin Seitsemästä veljeksestä on nähty johtaneen kirjailijan tilan heikkenemiseen ja jopa kuolemaan. Tämä historiallinen tulkinta ei tietenkään ole joko väärä tai oikea, mutta tulee muistaa, että Kivi sai omana aikanaan myös tunnustusta. Varsinkin Kiven saama valtionpalkinto vuonna 1865 oli aikansa merkittävin kirjallisuuspalkinto. Sen arvoa nostaa se, että mukana kilpailussa olivat myös Runeberg ja edellä mainittu Ahlqvist.

Varsinkaan suurmiesten ja kansallisten merkkihenkilöiden kohdalla heidän sairauttaan ja heikkouttaan ei yleensä ruodita samalla tavalla kuin Kiven kohdalla. Nostalgisesta menneisyyden tulkinnasta ei voida puhua, vaan pikemminkin Kiven elämäkertoja kuvaa raadollisuus. Ne piirtävät mystistä kuvaa unohdetusta nerosta, joka olosuhteiden myötä vajoaa mielisairauteen. FT Kari Tarkiainen kuvaa teoksessaan *Suomalainen humanisti- Viljo Tarkiainen Eliel Aspelin-Haapkyllän roolia Kiven henkilökuvan synnyttäjänä tärkeäksi*. Fennomaanien joukossa Kiveä pidettiin kuitenkin pitkään liian sivistymättömänä kansalliskirjailijaksi. Tarkiaisen tekemää väitöskirjaa Seitsemästä veljeksestä⁴² ja sen perään tehtyä Kivi-elämäkertaa voidaan pitää hyvin tärkeänä Kiven kirjallisen lahjakkuuden esille tuojana. Erityisesti hän nosti Aleksis Kiven

⁴¹ Sihvo 2002, 314.

⁴² Suomen ensimmäinen suomenkielistä kirjallisuutta käsitellyt väitöskirja.

kirjallisen lahjakkuuden muiden suomalaisen kirjallisuuden suurmiesten rinnalle.⁴³

2.2. Aleksis Kiven merkitys kansalliselle identiteetille

*"Kaikki sivistyskansat pyrkivät säilyttämään sekä kuvin ja sanoin elävöittämään niiden merkkihenkilöiden muistoa, jotka elämäntyöllään ovat tuoneet jotakin uutta, pysyväistä ja tähdellistä niiden kulttuuriin. Suomen kieltä käyttäneiden runoilijain joukossa on Aleksis Kivi sellainen merkkihenkilö."*⁴⁴

Se, kuinka menneisyyden näemme, on suurelta osin kiinni siitä miten kulloisestakin hetkestä käsin on ollut tarvetta sitä tulkita. Kiven merkittävyys suomalaisen kirjallisuuden merkkihenkilönä on vaihdellut eri aikojen tarpeiden mukaan. Tarkiaisen ansiona pidetään Kiven nostamista Lönnrotin ja Runebergin rinnalle. Tämä voidaan nähdä oman aikansa tarpeena korostaa suomalaisen identiteetin olevan kiinni suomen kielessä. Tällaisissa tulkinnoissa Aleksis Kivi halutaan varsin usein tuoda esille viattomana uhrina, joka kieliriidan takia joutuu svekomaani Ahlqvistin kritiikin uhriksi⁴⁵. Kieliriidan kaikuja voi nähdä myös Aleksis Kiven patsashankkeen ympärillä käydyssä keskustelussa 1930-luvun lopulla. Yleisesti vastakkainasettelu on ollut ruotsinkielisen vauraamman kansanosan ja suomenkielisen rahvaan välillä. Kuten patsaskiistassakin, vastakkainasettelun symboleina ovat olleet Runeberg ja Kivi⁴⁶.

Patsashanke tuo myös mielenkiintoisen lisävarin Kivestä myöhemmin syntyneelle mielikuvalle. Wäinö Aaltosen tulkinta Kivestä, katse alaspäin kääntyneenä, tulkittiin korostaneen kirjailijan synkkää

⁴³ Tarkiainen Kari, 1987, 116–119.

⁴⁴ Tarkiainen Viljo, 1919, 7.

⁴⁵ Kts. esimerkiksi Harle 2000, 78.

⁴⁶ Lindgren 2000, 79–81.

loppua ja melankolista puolta. Patsashanketta tutkineen Liisa Lindgrenin mukaan kaikki eivät hyväksyneet tätä. Tyypillisempi sankarikuvan representaatio suoraryhtisestä ja -katseisesta Kivestä olisi esimerkiksi Tarkiaisen mielestä ollut soveliaampi kansalliskirjailija⁴⁷. Kuitenkin puhuttaessa suomalaisen identiteettiin juurtuneesta käsityksestä melankoliasta viitataan juuri Kiveen ja hänen tuotantoonsa⁴⁸. Siksi kirjailijasta kollektiivisesti muistiin syöpynyt kuva on mielestäni kaksijakoinen: toisaalta luova nero, toisaalta synkkyyteen vaipunut melankolikko. Näiden kahden puolen väliltä useimmat aikakauden representaatiot ovat Kiven elämää tulkinneet.

2.3. Kiven vaiheet Tuusulassa

Aleksis Kiveen liittyvien tarinoiden, tai suoranaisten myyttien, elämäkertojen ja tarkastelun kohteena olevan mökin vaiheissa on useita suoranaisia ristiriitoja. Ensimmäinen kiistanalainen seikka on kirjailijan saapuminen Tuusulaan, josta on monia erilaisia versioita. Kiven sairastuttua ja hänen jouduttua Lapinlahden sairaalaan hoitoon 1871, Albert-veli neuvotteli Nurmijärven kunnan kanssa veljensä hoidosta ja tähän liittyvästä korvauksesta⁴⁹. Lapinlahden potilaspäiväkirjaan on kirjattu "*Veli, räätäli, noutanut 29.2.1872*", josta Albert on itse muistellut heidän matkustaneen junalla Keravalle ja sieltä kävelleen Syvälahden mökkiin⁵⁰. Toisaalta on myös tietoja, joiden mukaan Nurmijärven kuntakokous olisi myöntänyt Johan August Smalénille 4 markan korvauksen mielisairaana ylioppilaan kyyditsemisestä.⁵¹ Samaa on

⁴⁷ *ibid.*

⁴⁸ Kts. esimerkiksi *Suomalaiset Symbolit*, toim. Tero Halonen: "---Aleksis Kiven(1834–1872) tuotannossa synkkämielisyyys oli keskeinen elementti" Halonen, 2005, 26.

⁴⁹ Korvaukseksi hoidosta Albert Stenvall sai 4 tynnyriä rukiita. Sihvo 2002, 313.

⁵⁰ Aleksis Kiven kuolinmökki tunnetaan myös Syvälahden mökin nimellä.

⁵¹ Sihvo 2002, 312.

muistellut Albertin tytär Agnes setänsä saapumisesta Syvälahteen kuomureellä.⁵²

Albert-veljen motiiveista ottaa veljensä hoidettavaksi on myös useita, varsin ilkeitäkin, kertomuksia. Niissä Albertin hyväntahtoisuutta veljeänsä kohtaan on usein kyseenalaistettu ja nähty hänen ennemmin vain tavoitelleen etuja veljensä ystäväpiirin kautta. On myös kertomuksia siitä, kuinka Aleksiksen saadessa hulluuskohtauksia, on veli saattanut kohdella häntä kovakouraisesti. Kirjailijan kerrotaan myös etsineen ruokaa naapuritaloista, koska oli niin huonolla ravinnolla pidetty.⁵³ Nämä tarinat, joista osa lienee totta ja osa myöhempää mielikuvituksen tuotetta, ovat muokanneet käsitystä siitä, minkälaista elämä kuolinmökissä on ollut:

”Köyhä ja vaatimaton niin kuin kaikki aikaisemmatkin oli tämä Kiven viimeinen asunto, matalan ja harvan metsän keskellä. Mökissä oli vain kaksi asuinhuonetta, ja toinen niistä, tuvan takana oleva pieni kamari, luovutettiin sairaalle. Siinä hän loikoili sängyssään tai käveli hitaasti edestakaisin lattialla.”⁵⁴

Aleksis Kiven sairauden syyt olivat häntä hoitaneen lääkäri Anders Thiodolf Saelanin muistikirjan mukaan verenvähyys, juoppous ja loukattu kirjailijakunnia⁵⁵. Jälkeenpäin Kiven mielenterveyden lopulliselle romahdukselle on nähty syynä myös aikakautensa hoitomenetelmät, jotka johtivat Kiven tapauksessa potilaan tilan heikkenemiseen⁵⁶. Varsinkin edellä mainittua Saelinia ja pakkohoitomenetelmiä vesihoitoineen on pidetty varsinaisena syynä kirjailijan mielenterveyden lopulliseen romahdukseen. Usein Tuusulasta kirjatut ja muistitietona kerrotut tarinat liittyvät suoraan hulluuskohtauksiin tai muuten viittaavat Kiven

⁵² Ibid.

⁵³ Esim. Meri 1973, 131.

⁵⁴ Tarkiainen 1915, 518.

⁵⁵ Rahikainen 1984, 95.

⁵⁶ esim. Rahikainen 1984, 94–100. Kalle Achté on tarkastellut Aleksis Kiven sairaskertomuksia oman aikansa mielenterveyshoidon näkökulmasta teoksessaan *Syksystä Jouluuun. Aleksis Kivi psykiatrin silmin*, Helsinki 1982.

mielenterveydellisiin ongelmiin. Sairaskohtauksen saadessaan Kivi on teljetty milloin saunaan, sikolätettiin tai hän on itse kiivennyt turvaan vintille⁵⁷. On kertomuksia, joiden mukaan Kiven karvainen pää on pilkistänyt ullakon ikkunasta ohikulkijoita ihmettelemässä⁵⁸.

Toisaalta Kiven persoonaan liitetyt tarinat Tuusulasta eivät ole aina vain negatiivisia. Lähitaloissa on muisteltu Kiven tulleen juomaan kahvia, pummimaan tupakkaa tai vain juttelemaan. Hänen kerrotaan käyneen erityisesti naapurissa sijainneen ruukkumestari Grönroosin savipajalla usein juttelemassa työntekijöiden kanssa ja pummimassa tupakkaa. Erityisesti nostetaan esille hänen hyvät välinsä ruukkumestarin vaimoon Miinaan, jota Kivi hulluuskohtauksen saadessaankin totteli⁵⁹. Kertomuksissa korostuu usein kirjailijan ihastus kahviin ja tupakkaan, joita eri taloista oli auliisti annettu. Varmuutta tarinoiden todellisuudesta ei ole. Toisaalta Aleksis Kivestä suullisena perintönä kerrottujen tarinoiden voidaan nähdä olevan harvinaisen rikasta lähdeaineistoa, jonka tutkiminen on jatkunut aina näihin päiviin asti.

3. Aleksis Kiven kuolinmökistä museo

Kirjailijan kuoleman jälkeen Albert-veli jatkoi asumistaan mökissä lapsiensa ja vaimonsa kanssa. Talon emäntä Karoliina kuoli 31.10.1886. Kirkonkirjoihin kuoleman syyksi on merkitty tippuminen parvelta. Muistitietona on jälkeensä kerrottu, että Karoliina olisi kaatunut vintille vievillä tikkailla ja lyönyt päänsä eteisen saaviin.⁶⁰ Pian tämän jälkeen Albert avioitui uudelleen Vilhelmina

⁵⁷ Sihvo 2002, 314 ja Holma 2000, 52.

⁵⁸ Holma 2000, 52.

⁵⁹ Holma 2000, 60 Varmasti tärkeänä lähteenä näille muisteluille on ollut Tarkiaisen tekemät haastattelut.

⁶⁰ Holma 2000, 47.

Ferinin (o. s. Kyander) kanssa. Valokuva vasta-avioituneesta avioparista mökkinsä edestä on ajoitettu ensimmäiseksi kuvalliseksi lähteeksi mökin ulkoasusta⁶¹.

Kiven saadessa kuolemansa jälkeen kunniaa ja mainetta, myös vierailijoiden määrä mökillä kasvoi. Maininnan mukaan vuonna 1908 Kiven mökillä kävijöitä olisi ollut jo lähes 300. Mainintana löytyy myös runoilija J.H. Erkon olleen huolestunut mökissä asuneiden vanhusten toimeentulosta ja suunnitelleen mökin museointia, jolloin Albertin toimiessa oppaana hän voisi saada pientä tuloa.⁶² Näin toimittiinkin, tosin vasta muutama vuosi Erkon kuoleman jälkeen. Useimmissa lähteissä mökin ostajaksi mainitaan Suomen Ylioppilaskunta, mutta välikäsinä näyttää toimineen Herman Strengberg ja Uno Saalas, jotka myivät mökin Helsingin yliopiston osakunnille. Osakunnat siirsivät mökin lahjakirjalla Suomen ylioppilaskunnalle 28.4.1910, mutta jo alkuperäisessä kauppakirjassa vanhuksille oli jätetty asumisoikeus mökkiin.⁶³

Varsin monelta taholta Albertin esitelmiä mökistä ja veljestään Aleksiksesta on kyseenalaistettu. Edellä mainittu Kiven saapuminen on yksi esimerkki tällaisista ristiriitaisista lausunnoista. Varsin fiktiivisenä pidetty Veijo Meren kirja *Aleksis Stenvallin elämä* nostaa esille esimerkiksi Frans Emil Sillanpään käynnin mökillä, jossa vierailija on epäillyt oppaan tarinoita falskeiksi⁶⁴. Toisaalta samoja epäilyksiä oli esittänyt jo Aspelin-Haapkylä⁶⁵. Varmasti yksi merkittävimmistä henkilöistä Kiven viimeisistä vaiheista kertovien myyttien taustalla on ollut hänen veljensä Albert. Varsinkin Kiven kuolemaan liittyneet tarinat, joihin

⁶¹ Katso liite 1. Valokuvan ajoitusta on kuitenkin epäilty, koska kuvassa Albert Stenvall näyttää kovin iäkkäältä.

⁶² Holma 2000, 48. J.H. Erko toimitti 21.5.1905 mökille vieraskirjan, jossa on mm. samalta vuodelta maininta Viljo Tarkiaisen käynnistä mökillä. Koska viittausta ei artikkelissa mihinkään kirjalliseen lähteeseen ole, niin uskoisin lähteenä toimineen Usko Hujasen, joka toimi 1980-luvulla mökillä oppaana.

⁶³ Holma 2000, 48.

⁶⁴ Meri 1973, 134 Viittaus Sillanpään ylöskirjoittamaan käyntiin puuttuu, joten tarinan tarkistaminen osoittautui vaikeaksi.

⁶⁵ Sihvo 2002, 319.

liittyy hänen viimeisiksi sanoikseen usein mainitut ”Minä elän!”, ovat paljolti Albertin kertoman varassa.⁶⁶

Mökkiä koetteli vielä yksi tragedia, kun mökissä asunut vanha pariskunta löytyi murhattuna aamulla 3.12.1913. Murha oli tapahtunut edellisenä iltana ja murhasta tuomittu Robert Merinen yhdistettiin tapahtumaan pääasiassa murha-aseen kautta. Motiivina teolle on jälkeinpäin pidetty rahaa, jota murhamies luuli Stenvallien mökin myynnistä saaneen.⁶⁷ Tämän jälkeen mökin siirtyminen museo-objektiksi voidaan katsoa lopullisesti alkaneen.

3.1. Aleksis Kiven kuolinmökin muutokset museo-objektina

”Merkittävä kansallinen muistomerkki, jossa kansalliskirjailijamme Aleksis Kivi vietti elämänsä viimeiset kuukaudet veljensä perheen hoivissa. Aleksis Kiven kuolinmökki muistuttaa olemassaolollaan, miltä Tuusulan Rantatie näytti ennen kuuluisan huvila-asutuksen ja taiteilijayhteisön syntyä.”⁶⁸

Aleksis Kiven kuolinmökin merkitysarvo voidaan nähdä varsin pitkälle samalla tavalla kuin minkä tahansa museoissa säilytettävän museo-objektin merkitysarvo. Se on puhdas museokohde eikä siihen ole kohdistunut käytöstä johtuvia vaatimuksia v. 1913 jälkeen. Sen tärkein tarkoitus on omalla olemassaolollaan toimia meille symbolina menneisyydestä. Sen museoarvo liittyy Aleksis Kiven elämään ja niihin seikkoihin, joita Kiven elämästä on pidetty tärkeänä muistaa. Se on siis korostuneesti henkilömuseo, eikä esimerkiksi etnografisista syistä vaalittu kohde. Aikanaan

⁶⁶ Sihvo 2002, 321.

⁶⁷ Holma 2000, 49.

⁶⁸ Tuusulan kunnan internet- sivuilta luonnehdinta mökistä.
<http://www.tuusula.fi/teksti.tmp?id=353;numero=67240192> (Luettu 1.2.2010, päivitetty 7.1.2010).

pohdittiin myös mökin siirtämistä Seurasaaren ulkomuseoon, mutta siitä luovuttiin varojen puutteen takia⁶⁹.

Aleksis Kiven mökki ei ole enää ensisijaisessa eli käyttökontekstissaan. Sen voidaan katsoa siirtyneen museokontekstiin viimeistään Albertin ja hänen vaimonsa kuoleman jälkeen. Menneisyys ja sen tulkinta ovat kuitenkin ajassa muuttuvia määreitä. Aleksis Kiven kuolinmökin kohdalla näille tulkinnoille mielenkiintoiset vaiheet ovat sen korjauksissa tehdyt muutokset vuoden 1913 jälkeen. Eino Kauppinen kuvaa Aleksis Kiven kuolinmökin museoinnin alkutaipaletta vuonna 1945 seuraavasti:

”Mökki päätettiin alusta alkaen järjestää siihen kuntoon, jossa se oli Kiven kuollessa, ja säilyttää se eräänlaisena Kivi-museona, joskin sen entinen omistaja veli Alpertti vaimoineen sai asua siinä toistaiseksi. Nämä vanhuksat joutuivat kuitenkin kolmisen vuotta myöhemmin raa’an ryöstömurhan uhriksi. Tämän tapauksen jälkeen alkuperäinen museoajatus toteutuikin ja mökki järjestettiin siihen kuntoon, missä se oli Kiven kuollessa.”⁷⁰

Ensimmäinen suurempi restaurointi mökkiin suoritettiin vuonna 1939. Tällöin oli sen ulkoasua muutettu niin, että mökin ulkovuorausta purettiin osittain. Samalla mökki dokumentoitiin huolella, jolloin sen epätyypillinen rakenne tallennettiin. Mökki oli osittain rakennettu perinteisellä vaakasuuntaisella massiivihirsirakenteella. Yli puolet mökin pinta-alasta oli kuitenkin toteutettu tästä poikkeavalla lautarakenteisella rankorakenteella, joka oli ulkopuolelta verhottu niin, että mökin rakenne näytti ulospäin yhteneväiseltä. Tällainen rakenne on nähtävästi ollut 1880-luvulla otetussa valokuvassa⁷¹. Vuoden 1939

⁶⁹ Ylioppilaslehti 1934, nro. 16. Lehtiartikkelissa todetaan myös harkitun mökin siirtoa Seurasaareen, mutta museolla ei ollut varoja ottaa lahjoitusta vastaan. Tällöin päätettiin säilyttää se sellaisessa asussa kuin se Kiven kuollessa oli. Lähde Tuusulan museon arkisto.

⁷⁰ Kauppinen 1945, 61–64.

⁷¹ Katso liite 1.

restauroinnissa massiivihirsiosasta purettiin ulkovuoraus ja mökki maalattiin uudelleen punaisella ja keltaisella värillä.⁷²

Merkittävämmät muutokset mökille tehtiin vuoden 1953 valmistuneissa korjauksissa. Tällöin kunnostustöistä vastaavan toimikunnan 17.9.1952 päiväämässä asiakirjassa mökin kunnostuksesta todetaan seuraavaa:

- A. että Aleksis Kiven kuolinmökki on perusteellisen ja pikaisen korjauksen tarpeessa;*
- B. ettei kuolinmökki ole siinä asussa, missä se oli Aleksis Kiven asuessa siinä vuonna 1872;*
- C. Että kuolinmökin alkuperäinen asu on selvästi havaittavissa mökin nykyisestä rakenteesta.*

Tämän johdosta toimikunta ehdottaa,

- A. Että koska ylioppilaskunnan aikomuksena on suorittaa mökissä perinpohjainen korjaus, se samalla muuttaisi mökin alkuperäiseen asuunsa;*
- B. että ylioppilaskunta restaurointitöissä käyttäisi apunaan työn eri vaiheissa asiantuntijoita, jotta työ tulisi suoritetuksi kaikella asiaankuuluvalla tarkkuudella ja mökin museoarvon huomioon ottaen.⁷³*

Mökin aitoudesta käydyn debatin yhteydessä suunnittelutyöstä vastannut arkkitehti Erkki Helamaa on kertonut taustoja päätelmien takana. Erityisen tärkeäksi todisteeksi nousivat piipun juuressa olevat olkatiilet, jotka osoittavat mökin kattorakenteiden olleen

⁷² Katso liite 2. Vuoden 1939 korjauksen muutoksia ovat olleet alimman hirsikerran vaihto mökin takaseinällä, katon paikkaus piipun juuresta, ikkunoiden kunnostus, eteisen lattian tuenta, eteisen kaapin nostaminen jalustalle ja lipputangon kunnostus sekä uusi nimikyltti. Samalla mökin hirsiosan lautavuoraus on purettu, koska sen katsottiin oleva myöhempi lisä. Helsingin yliopiston keskusarkisto/ Ylioppilaskunnan arkisto, Pöytäkirja Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan hallituksen talousvaliokunnan suorittamasta tarkastustilaisuudesta 8.5.1939.

⁷³ Helsingin ylioppilaskunnan hallituksen asettaman suunnittelutoimikunnan kokousasiakirja. Päiväty 17.9.1952, HY keskusarkisto. Toimikunnassa jäsenenä olivat puheenjohtajana dosentti Mikko Juva ja muina jäsenenä professorit Kustaa Vilkkunen ja Lars Petterson, valtionarkeologi C. A. Nordman, tohtorit Toivo Vuorela ja Eino Kauppinen, teollisuusneuvos Eino Nikkilä, kamreeri N. Rosenberg, arkkitehti Erkki Helamaa, varatuomari Ukko Kivi-Koskinen ja hovioikeudenauskultantti Raimo Pekkanen.

jossain vaiheessa erilaisessa asussa. Myös vintiltä löydettyjen ikkunoiden todettiin olevan alkuperäiset, ja siksi ne palautettiin mökkiin. Katon harjasuuntaa muutettiin ja mökkiin myöhemmäksi lisäksi tulkittu lämmittämätön lautarakenteinen osa purettiin.⁷⁴ Helsingin ylioppilaskunnan vuonna 1971 painattamassa Aleksis Kiven kuolinmökin mainosesitteessä todetaan kunnostustöistä seuraavaa:

”Helsingin yliopiston ylioppilaskunta on hartaudella vaalinut mökkiä. Vuonna 1952 toimitettiin jo pahoin rappeutuneessa rakennuksessa restaurointi ja samalla mökki entisöitiin tarkalleen siihen asuun, jollainen se oli ollut Kiven kuollessa.”⁷⁵

Pääasiallisena lähteenä vuoden 1872 asuun tähtäävälle rekonstruoinnille ovat olleet mökissä itsessään olleet merkit aikaisemmasta vaiheesta. Koska Albert Stenvall oli ostanut rakennuksen vain muutamaa vuotta aikaisemmin, ei hän välttämättä olisi ehtinyt tehdä näitä korjauksia ennen veljensä saapumista mökkiin. Nykyinen vuoden 1952 ulkoasu on siis jo kolmas ulkoasu mökin historiassa museona.

Voidaankin ajatella, että Aleksis Kiven kuolinmökki on ollut neljästi aito: Ensimmäisen kerran kun Aleksis Kivi eli mökissä, toisen kerran kun se museoitiin vuonna 1913, kolmannen kerran kun siinä tehtiin korjauksia vuonna 1939 ja viimeisimpänä kun se koki palauttavan restauroinnin vuosina 1952–53. Vuoden 1939 restauroinnin yhteydessä tehtyjä toimenpiteitä voidaan pitää lähinnä korjaavina. Tällöin muutokset ovat olleet pieniä ja lähinnä tähänneet huonossa kunnossa olleen mökin kunnostamiseen. Voidaan ajatella, että jokaisen restauroinnin yhteydessä mökin suhde ensimmäiseen asuun ja tätä kautta Aleksis Kiven henkilöhistoriaan on punnittu uudelleen. Samalla mökin avulla välitetty viesti on vaihtunut aina kulloisenkin aikakauden tarpeiden mukaan tulkita Aleksis Kiven elämää suhteessa mökkiin.

⁷⁴ Katso liite 3 ja liite 4.

⁷⁵ Aleksis Kiven kuolinmökki, Helsingin yliopiston ylioppilaskunta, Helsinki 1971

3.2. Mökin aitoudesta käyty keskustelu

Aleksis Kiven kuolinmökin aitoudesta käydyssä debatissa on pääkysymyksenä ollut vuosien 1952-53 restauroinnin kyseenalaistaminen suhteessa suulliseen perimätietoon. Vastakkain ovat olleet Tuusulan Rantatiellä asuneiden ihmisten muistitietona saama käsitys aidosta ulkoasusta ja niin sanottu tieteellisen palauttavan restauroinnin avulla tehty nykyinen ulkoasu. Julkisen keskustelun voidaan katsoa varsinaisesti alkaneen mökkiin tehdyn korjauksen yhteydessä 1982⁷⁶. Tällöin mökkiin tehdyt korjaukset olivat lähinnä konservoivia, ja ne kohdistuivat mökkiä ympäröivälle piha-alueelle⁷⁷. Tuusulan Kellokas-lehti otsikoi 28.7.1983 "Millaisessa mökissä Aleksis Kivi kuoli?". Lehtiartikkelissa Helsingin kaupunginmuseon tutkija Irma Savolainen esittää omat mielipiteensä mökin korjauksesta ja siitä, että mökistä saatettiin purkaa siihen vuonna 1872 kuuluneita osia:

"Vuoden -52 restaurointiratkaisu tehtiin sen aikaisten korjauksikäsitusten mukaan. Uskon, että enää ei kylmätilojen poistamiseen olisi ryhdytty..."

Jutussa haastateltiin myös vuoden 1982 korjaustöissä mukana ollutta arkkitehti Hannu Kiiskilää:

"-Kuolinmökki on joskus ollut siinä asussa, johon se korjattiin vuonna -52... Sen sijaan aivan pitävää todistusaineistoa suuntaan tai toiseen ei ole siitä, oliko mökki nykyisessä asussaan juuri Kiven kuollessa.

Kiiskilä vetoaa Eliel Haapkylä-Aspelinin kirjeeseen. Hän oli käynyt mökillä 15.10.1872, siis pari kuukautta ennen tämän kuolemaa. Kirjeessään Aspelin-Haapkylä mainitsee: 'hänellä on oma pieni tupa peräkammareineen ja vähäinen maatilkku'"

Kellokas-lehti pyysi lehtijutussaan sellaisia henkilöitä, joilla on todisteita tai muistitietoa mökin vaiheista, kirjoittamaan lehden toimitukseen. Juttu sisältää myös vihjauksen siitä, että tällaisten

⁷⁶ Tuusulan Kellokas, 28.7.1983.

⁷⁷ Työpiirustus, päivätty 23.6.1982. Arkkitehtiryhmä Kiiskilä, Kinnunen, Rautiola, Rautiola. Tuusulan museon arkisto.

todisteiden löytyminen saattaisi olla vuosikymmenen kulttuurisensaatio.

Lähes kuukautta myöhemmin 22.8.1982 Kellokas-lehti kirjoittaa jälleen mökistä otsikolla *"Kauko Holma uskoo porstuan kuuluneen tuusulalaisiin mökkeihin"*. Lehtijutussa mökin korjauksesta käytetään sanaa saneeraus ja todetaan mökin saneerauksen valmistuessa vuonna 1952 hämmästyksen olleen tuusulalaisille melkoinen. Aiheesta alkaneen keskustelun käynnistäjänä kerrotaan olleen Tuusulasta kertovien vanhojen valokuvien näyttelyn. Lehtijuttu perustuu Kauko ja Sirkka Holman haastatteluihin, jossa he kertovat omia näkökulmiaan mökin korjauksesta:

"Kauko Holma samoin kuin tuusulalaiset pitävät itsestään selvänä liiteriosan, joka käsitteli ruokakomeron ja porstuan, olemassa oloa Albert Stenvallin mökissä. Liiteriosa tai ainakin porstua eli eteinen on täytynyt olla. Tarvittiinhan ulkosäilytystilaa tavaroille, vaatteille ja ruoille.

- Talo ei nykyisessä muodossaan ole sopusuhtainen kuten se oli ennen saneerausta, sanoo puolestaan Sirkka Holma kuolinmökistä. Hän toteaa Albert Stenvallin olleen muistitiedon mukaan suureellisuuteen taipuvaisen, joten talolle näköä antava suuri liiteri on varmaan ollut hänelle mieleen."

Kuolinmökin kerrotaan sijainneen Krapin tilan mailla, jossa oli aikoinaan useita mäkitupia. Niistä kaksi, Haakin ja Nevalan mökit, olivat edelleen pystyssä ja ne molemmat sisälsivät lautarakenteisen eteisen⁷⁸. Haakin mökkiä myös esitellään valokuvan kanssa, samoin kuin kuolinmökin ikkunoita, sekä kuolinmökin vintille vievää luukkua. Sirkka Holma kertoo, että on olemassa perimätietoa, jossa Aleksis Kivi sairautensa pahimpina kausina laitettiin vintille:

"Vanhat ihmiset ovat puhuneet, että Kiven pörröinen pää kurkisteli vintin ikkunasta, kertoo Sinikka Holma⁷⁹ ja hämmästelee kuinka oppaat ovat voineet kertoa turisteille Kiven telkeämisestä nykyiselle vintille. Sinne päästään ulkokautta

⁷⁸ Nykyisin molemmat rakennukset on jo purettu.

⁷⁹ Juttu sisältää useita kirjoitusvirheitä.

pienestä luukusta, josta ei ole helppoa saada sisälle Isoa miestä. Eikä ullakolla ole nykyisin ikkunaa. Sen sijaan vanhan mallisessa talossa on liiteristä ollut helppo nousta vintille ja ottaa tikapuut pois, jolloin sairas kirjailija on ollut 'varmassa tallessa'."

Jutussa käsitellään myös Aleksis Kiven ulkonäköä ja kokoa. Todisteluna Kiven isokokoisuudesta on vuoden 1934 Uudessa Suomessa julkaistu 77-vuotiaan Otteliaana Nevalan haastattelu, jossa todetaan kirjailijan olleen keskivertoa pitempi. Myös arveluja Eliel Haapkylä-Aspelinin kertomusta kohtaan esitetään:

"Professori Aspelin-Haapoja kuvailee Kiven majapaikkaa, mutta ei mainitse mitään talon liiteristä... Jospa tuusulalaiseen mäkitupaan kuului jo tuolloin porstuan virkaa tekevä liiteriosa niin oleellisesti, ettei vierailulla käynyt professori kiinnittänyt siihen suurempaa huomiota."

Varsinaisesti kiistan kuolinmökin aitoudesta voidaan katsoa syttyneen vuonna 1997, jolloin Helsingin Sanomat kirjoitti mökin nykyasusta asettaen sen kyseenalaiseksi. Pääasiallisena tietolähteenä on paikallinen asukas Sirkka Holma, joka käytti mökin nykyasusta nimitystä kulttuuriskandaali.⁸⁰ Perusteluina olivat etenkin Holman keräämien tietojen sopimattomuus mökin nykyiseen ulkoasuun. Tarina vintti-ikkunasta pilkistävästä päästä Rantatiellä liikkuneille ihmisille toistuu artikkelissa⁸¹. Toinen artikkelissa esiintynyt perustelu on ensimmäisen vaimon Karoliinan tekemät kudontatyöt ja se, että isot kangaspuut eivät olisi mahtuneet nykyiseen mökkiin. Samoin Karoliinan kuolemasta vuonna 1886 kerrottuun tarinaan ei nykyasu ole sopiva.⁸² Viimeisenä epäkohtana Holma nostaa artikkelissa esille eteisen puuttumisen, jolloin mökin ulko-ovesta on käynti suoraan keittiöön.

⁸⁰ Helsingin Sanomat 12.5.1997.

⁸¹ Vuoden 1953 korjausten yhteydessä mökin harjasuuntaa muutettiin ja samalla siinä ollut vintti-ikkuna poistettiin.

⁸² Karoliina kuoli lokakuussa 1886 pudottuaan vintille vievissä portaissa ja löytyään päänsä keittiön oven takana olleeseen saaviin. Helsingin Sanomat 12.5.1997.

Artikkelissa nostetaan myös esille vuoden 1982 restaurointikorjausten selonteko, jossa todetaan että kuolinmökin tutkimuksellinen tilanne on heikko. Kuolinmökin pitkäaikaisen oppaan Usko Hujasen näkökanta mökin väärästä asusta nostetaan esille, mutta ei mainita onko itse opasta haastateltu. Sen sijaan kommenttia on pyydetty vuoden 1982 korjausten aikaiselta Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan kiinteistöpäälliköltä Kari T. Nukalalta, josta todetaan että "monet ovat ottaneet häneen yhteyden väittein, että vuoden 1952 korjaukset on tehty väärin" Nukala vielä lisää:

"`Rantatien juhluvuonna mietityttää, mikä tilanne mahtaa olla. Tietoa siitä ei ole.` Nukala sanoo, että vuosien 1952 ja 1982 korjaukset suunnitelleet ihmiset ovat sivistynyttä ja valistunutta väkeä. `Jos uusi tieto osoittaa, että virheellisiä ratkaisuja on tehty, henkistä valmiutta sen myöntämiseen riittää. Nyt sellaista tietoa ei ole.`"

Mökin aitoudesta kirjoiteltiin useissa eri lehdissä kesällä 1997. Aluksi pääasiassa Sirkka Holman haastattelujen kautta, jolloin vedottiin edellä kuvailtuun suulliseen perimätietoon ja sen ristiriitaisuuksiin.⁸³ Helsingin Sanomat jatkoi juttusarjaa kuolinmökistä 10.6.1997 otsikolla *Aleksis Kiven kuolinmökki Tuusulassa pienehkö korjauksissa vuonna 1952*. Jutussa haastatellaan Holman lisäksi Museoviraston rakennushistorian osaston johtajaa Pekka Kärkeä, joka totesi mökin autenttisuuden kärsineen lukuisissa korjauksissa:

"`Korjaukset ja muutokset ovat olleet valitettavan kovia ja johtaneet alkuperäisyyden menetykseen. `...Kärki aikoo kuitenkin kutsua Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan sekä Tuusulan museon edustajat miettimään, mitä pitäisi tehdä, jotta mökistä jaettava tieto olisi oikeaa.`"

Jutussa mainitaan nykyisen virallisen tiedon perustuvan vuoden 1952 korjaukset suunnitelleen toimikunnan työhön. Esimerkkeinä toimikunnan jäsenistöstä mainitaan puheenjohtaja Mikko Juva,

⁸³ Kts. esimerkiksi HS 10.6.1997. Hyvinkään Sanomat 22.6.1997 Erityisesti nostettiin esille aikalaiskertomuksista 100-vuotiaaksi eläneiden Vieno Sointeen ja Väinö Aallon haastattelut.

professori Kustaa Vilkuna ja valtionarkeologi C.A. Nordman. Artikkeliki kertoo myös, että edellisen jutun jälkeen toimitukseen oli tullut yhteydenottojen tulva ihmisiltä, jotka olivat ihmetelleet vanhojen valokuvien ja Kivi-elämäkertojen ristiriitaa nykyisen asun kanssa.

Myös Sirkka Holmaa haastatellaan jälleen. Hän kertoo, että vuoden 1952 arvovaltainen toimikunta ei kysellyt paikkakuntalaisilta tietoja mökin korjausta tehdessään. Edellisissä artikkeleissa esitetyt epäkohdat mökin nykyasussa toistetaan. Muistitietona välittyneestä tiedosta esimerkkinä on Holman haastattelema edellisenä talvena 104-vuotiaana kuollut Vieno Soinne. Sointeen isä oli paikkakunnalla kanttorina ja ystäväystyi hyvin Albert Stenvallin kanssa:

”Maalla tiedettiin ja puhuttiin omat ja naapurin rakennuspuuhut. Holma sanoo keräämänsä aineiston perusteella olevansa täysin vakuuttunut siitä, että Kiven kuolinmökki ja sen ’korjaukset’ on kulttuuriskandaali.”

Lehtien mielipidesivuilla ehdittiin jo vaatia kuolinmökin muuttamista alkuperäiseen asuunsa⁸⁴. Esimerkiksi otsikolla ”Taas ratkesi yksi kulttuurihistorian visainen arvoitus” syytetään mökin muuttamista historian väärentämiseksi:

”Rakennuksen omistaa Helsingin ylioppilaskunta, jonka arvovaltainen toimikunta teki kunnostussuunnitelmat viisikymmentäluvun alussa. Silloin elettiin Suomessa vielä säännöstelyaikaa eikä asuttu yhtä väljästi kuin nykyisin. Yksi hellahuone oli monen alivuokralaisperheen asunto. Kansalliskirjailijan kuolinmökkiin tutustuneet saattoivat silloin huomata, että ennen elettiin vieläkin ahtaammin. Historian väärentämistä tuskin voidaan selittää tällä psykologisella seikalla.

⁸⁴ Esim. Simo Laaksovirta mielipidekirjoitus otsikolla Kiven Kuolinmökki entisöitävä. Helsingin Sanomat 18.6.1997

Herran pelko oli tuolloin isompi kuin nykyisin. Siksi kai kukaan paikallisista ei lähtenyt oikomaan oppineen toimikunnan kunnostussuunnitelmia.”⁸⁵

3.3. Aleksis Kiven kuolinmökki -seminaari

Myös Tuusulan museo aktivoitui ja esitti oman kantansa kiistassa. Alkuun kannanotot ovat olleet varovaisia. Keski-Uusimaassa 15.6.1997 Tuusulan museotoimenjohtaja Marke Naski-Multanen kertoo museon ottaneen pehmenneen linjan kiistassa, ja että tärkeintä tilanteessa on viestittää ihmisille oikeaa, tarkistettua tietoa. Kuolinmökin oppaille on myös viestitty, että kannattaa puhua mökillä vierailijoille kahdesta rinnakkaisesta teoriasta. Samoilla linjoilla artikkelissa on Pekka Kärki:

”Tässä riitelee kaksi teoriaa keskenään. Nyt etsimme lisää asiakirjoja myös Aleksis Kiven elinajalta, Kärki sanoo ja kertoo tutkivansa ensi viikonloppuna salkullisen materiaalia.”

Lehtijutussa kerrotaan myös, että Tuusulan kulttuuritoimi on yhdessä Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan kanssa päättänyt järjestää asiasta seminaarin, johon ”kootaan kaikki mahdollinen arkistotieto niistä ratkaisuksista, joihin korjauksissa on päädytty”.

Samassa artikkelissa kiistan vastapuoleksi henkilöitynyt Sirkka Holma jatkaa omien tietojensa kertomista. Aiemmissa lehtijutuissa kerrottujen seikkojen lisäksi hän nostaa esille 1892 syntyneen Väinö Aaltosen, joka oli Holmalle vakuuttanut, että mökki oli aina ollut sellainen kuin se oli jo Albertin eläessä. Holman kertomaan viitaten todetaan, että Albert käytti aikaisemmin välikatolla olleesta tilasta nimitystä ”konttoori” ja sitä oli myöhemmin aikoina käytetty ruokien ja maitoastioiden säilyttämiseen. Myös rakennuksen palauttamisesta vanhempaan asuun Holma lausuu mielipiteensä:

⁸⁵ Lainausta on otettu lehtileikkeestä, jonka yläosassa on päivämäärä 13.6.1997 ja maininta Järvenpäästä. Kirjoittajan nimeä ei ole. Sirkka Holman jäämistö.

”Eihän alkuperäistä enää takaisin saa, mutta voisi mökille jotakin muotohahmotelmaa tehdä todellisista mittasuhteista... Kun ajattelen niitä tuhansia ja taas tuhansia vierailijoita kuolinmökillä, niin he kyllä ovat saaneet kummallisen käsityksen täkäläisestä rakennus- ja asumistavasta. Vierailijoita on ollut 69 eri maasta, Sirkka Holma sanoo ja puhuu itse jopa eräänlaisesta kulttuuriskandaalista.”

Tuusulan museo otti vahvemmin kantaa Helsingin Sanomien artikkelissa 29.6.1997. Museo oli teettänyt filosofian ylioppilas Kim Kiurulla dokumentointiselvityksen, jossa päädyttiin tukemaan vuoden 1952 mökin kunnostuksesta vastanneen toimikunnan päätelmiä mökin alkuperäisestä ulkoasusta:

”Olemassa olevien dokumenttien valossa ei ole epäilystä, etteikö mökki olisi nykyisin suurin piirtein siinä asussa kuin Kiven aikana, Kim Kiuru vakuuttaa”

Artikkelissa nostettiin esille vuoden 1952 korjaustöiden pohjana olleita tietoja, sekä asiakirjoista selvitetyjä lähteitä. Tällaisia olivat erityisesti savupiipun olkatiilet, ullakolta löytyneet ikkunankarmit ja kattotuolin palanen, Tuusulan käräjien vuonna 1879 vahvistama asiakirja⁸⁶ ja Eliel Aspelin-Haapkyllän aikalaiskuvaus vierailustaan mökillä⁸⁷. Erityisesti painotetaan savupiipun ja siinä olevien olkatiilien merkitystä todisteena kuolinmökin aikaisemmasta vaiheesta. Todisteena esitetään valokuva vanhasta piippurakenteesta ja nykyisestä muodosta.⁸⁸ Olkatiilet olivat löytyneet vuonna 1952 yläpohjan sisältä ja olivat vastakkaisessa suunnassa silloisen harjarakenteen kanssa:

⁸⁶ ”Alperti Stenvall vuokrasi torpan talollinen Karl August Ferninand Michelssonilta 7.2.1870. Sopimus oli 28. maaliskuuta 1871 alkaen kymmenen vuotta voimassa. Sopimus kuitenkin uudistettiin Alperti Stenvallin pyynnöstä, mikä tehtiin Tuusulan pitäjän Helsingin tuomiokuntaan kuuluvilla käräjillä, Saksan tilalla Kirkkonkylässä. Vahvistuspäivämäärä oli marraskuun 17. 1879. Michelsson oli v.1870 myynyt asuinrakennuksen, joka käsitti **tuvan ja kamarin**” Kim Kiuru, dokumentointiselvitys. Päiväämätön.

⁸⁷ Eliel Haapkyllä-Aspelinin kuvauksessa on kohta ”Hänellä oli pieni tupa peräkamareineen ja vähäinen maatilkkukin” HS 29.6.1997.

⁸⁸ Katso liite 5.

”Olkapää rakennettiin ulkokaton yläpuolelle. Toisin sanoen piipun paksunnos osoitti talon olleen aikoinaan matalampi ja harjan kohonneen toiseen suuntaan”, Kim Kiuru toteaa,”

Jutussa toistetaan jälleen kerran Eliel Aspelin-Haapkyllän kuvaus kuolinmökistä, mutta muitakin asiakirjalähteitä on kaivettu esille:

”Tuusulan käräjien 1879 vahvistaman sopimuksen mukaan talollinen Karl August Ferdinand Michelson oli myynyt 1870 Alpertti Stenvallille asuinrakennuksen, joka käsitti tuvan ja kamarin”, Kim Kiuru toteaa.

Milloin sitten Helsingin sanomissakin 10. kesäkuuta näytetyn valokuvan mukainen laajennettu rakennus valmistui Stenvallin tontille?

”Todennäköisesti 1880-luvulla ja viimeistään 1890-luvun alkaessa. Maanmittauskonttorin tilakarttaotteessa 1890 mökki esiintyy jo laajennetussa asussaan”, Kim Kiuru sanoo

Samassa artikkelissa mökin kunnostuksesta luonnokset vuonna 1952 piirtänyt professori Erkki Helamaa esitti mielipiteensä laudasta tehtyjen rakenteiden yleistymisestä vasta 1880-luvulta lähtien. Helamaan mukaan lautatavara oli vielä 1870-luvulla liian kallista mökkiläisen rakennustarvikkeeksi. Kuistista todetaan, että se on todennäköisesti alun perin ollut umpikuisti, mutta vuoden 1952 korjaustoimikunta päätti siirtää aikaisemman kuistirakenteen pienennetyn mökin eteen.

Mökin aitouskysymyksestä käytiin myös Tuusulan museon järjestämä seminaari Aleksis Kiven päivänä 10.10.1997. Seminaarin tavoitteena oli koota olemassa olevat tiedot mökistä yhteen ja saavuttaa kompromissi aitouskysymyksessä.⁸⁹ Keski-Uusimaa lehti kirjoittaa 11.10.1997 otsikolla *Tunteet kuumenivat Kiven kuolinmökkiseminaarissa*. Myös Helsingin Sanomat jatkoi juttusarjaansa otsikolla: *Seminaari ei selvittänyt Kiven kuolinmökin vanhaa asua*. Puhujina tilaisuudessa olivat arkkitehti Erkki Helamaa, Museoviraston rakennushistoriaosaston johtaja Pekka Kärki ja ylioppilaskunnan talousjohtaja Yrjö Herva. Tätä ennen

⁸⁹ HS 29.6.1997.

mökillä oli järjestetty katselmus kyseisten tahojen toimesta⁹⁰. Seminaari ei selvästikään päässyt tavoittelemaansa kompromissiratkaisuun, vaan osapuolten välinen näkemysero säilyi. Professori Erkki Helamaa lausui seminaarissa, että ei ole olemassa mitään merkintöjä siitä, että lautaosa olisi ollut asuttavassa kunnossa. Helamaa täsmensi:

”vuoden 1952 toimikunta lähti olettamuksesta, että rakennelma oli 1880-90-luvuilta. Sitä ennen Aleksis Kiven veljellä Alpertilla ei ollut varaa laajennukseen.”

Psykiatri Anja Kauppala kertoi tilaisuudessa vuosien ajan tutkineensa vanhoja asiakirjoja, esimerkiksi SKS:n arkistoja. Kauppalan mukaan Tarkiaisen tallentamista henkilöhaastatteluista löytyy ainakin kaksi mainintaa mökin isommasta olomuodosta Aleksis Kiven eläessä.⁹¹ Samoin hän kertoi keskustelleensa vuoden 1952 toimikunnassa mukana olleen professori Lars Petterssonin kanssa mökin korjauksesta:

”Pettersson myönsi, ettei vuoden 1952 korjaus ollut asianmukainen. Hän sanoi että `kun minä uskoin silloin Siionin viisaita´ Kauppala kertoi.”

- Kun kysyin, että voisiko tästä kertoa julkisuuteen, hän vastasi, että `olisihan se iso skandaali`. Lisäksi Pettersson toivoi, että asian viestittäminen tapahtuisi vasta hänen kuoltuaan.

- Mökin kohtalo ei naurattanut häntä yhtään. Luotan kuitenkin hänen sanaansa vanhojen puurakennusten asiantuntijana”⁹²

Myös Tuusulan kunnan entinen tiedotussihteeri Arja Laiho nostaa esille mökissä olevia käytännön puutteita. Hänen mukaansa miestutkijat eivät ole ottaneet huomioon, minne mökissä olisi sijoitettu jauhosäkit, taikinatiinut, kangaspuut tai paksut

⁹⁰ Keski-Uusimaa 28.9.1997.

⁹¹ ”Viljo Tarkiaisen kirjoituksissa mainitaan kaksikin henkilöä, jotka astuivat sisään ja näkivät aikoinaan Albert Stenvallin vaimon Karolinan kutovan kangaspuilla. Todistajien mukaan mökissä oli kolme huonetta ja eteinen, joka oli lämmin, koska siellä oli uuni.” Keski- Uusimaa 11.10.1997.

⁹² Keski-Uusimaa 11.10.1997.

sarkavaatteet. Laihon mukaan mökissä ei ole voinut asua niin suurta määrää ihmisiä ja täsmentää mielipidettään seminaarin kulusta:

”Seminaarissa ei annettu keskusteluille sijaa, vaan asiat kaadettiin ylhäältä. Tämä on suuri arvovaltakysymys, virheitä ei uskalleta myöntää. Ei missään tapauksessa kenenkään pidä sanoa, että mökki on alkuperäisessä muodossaan.”

Myös kuolinmökin lähellä syntynyt 85-vuotias kouluneuvos Olli Sampola ei hyväksynyt mökissä tehtyjä korjauksia:

”Paikkakuntalaisilla olisi kyllä tieto, jos Albert olisi laajentanut mökkiä Kiven kuoleman jälkeen.”⁹³

Mökin dokumenttitutkimuksen tehnyt Kim Kiuru puolestaan vastaa tähän:

”Tosiasiat ja tiede ratkaiskoot tässä asiassa, ei harhakuvitelmat ja kuulopuheet”

Myös Pekka Kärki vastaa seminaarissa nousseisiin argumentteihin:

”Pekka Kärki museovirastosta totesi, että hän luottaa Lars Petterssonin oppilaana tämän arvostelukykyyn.

- Ei hän olisi tehnyt virhearviointia, Kärki muotoili.”

Kärki jatkaa pohdintoja mökin autenttisuudesta ja pitää valitettavana, että rakennuksen ulkovuorauksessa on käytetty liian leveää lautaa. Kuitenkin hän täsmentää, että nykyiset hirret eivät vuoraamattomana kestä ja ulkokuoresta keskustelu on turhaa:

”Ei kannattaisi rettelöidä ulkokuoresta. Tärkeintä on arvokas sisus ja Kiven persoonan löytäminen.

- On toki pohdittava myös, että mökissä olisi ollut eräänlainen välivaihe, jolloin siinä on ollut lämmin eteinen, joka sitten on purettiin laajennuksen tieltä, Kärki sanoi ja myönsi, että mökin aitousasiassa jää avoimeksi tukku kysymyksiä vielä pitkäksi aikaa.

⁹³ HS 11.10.1997.

– *Ratkaiskoon aika ne, Kärki totesi.*⁹⁴

4. Onko Aleksis Kiven kuolinmökki alkuperäinen tai aito?

Aleksis Kiven kuolinmökissä käydyn debatin analyysin aloitan määrittämällä termit aito ja alkuperäinen. Alkuperäinen on museoobjektissa liitetty ennen kaikkea objektin materiaalin säilymiseen. Kuolinmökin kohdalla tämä tarkoittaa ennen kaikkea sitä alkuperäistä materiaalia, joka on säilynyt Aleksis Kiven kuoltua peräkammarissa 31.12.1872. Tältä osin katsottuna mökin museoarvo on varsin vähäinen. Sen seinähirsistä suurin osa on vaihdettu, ulkovuoraus uusittu, katto vaihdettu ja kuisti rakennettu uudelleen⁹⁵. Vuoden 1953 korjauksissa palautettujen ikkunoiden alkuperä on myös kyseenalaistettu⁹⁶. Varmasti säilyneinä elementteinä voidaan pitää piipun muuria ja osaa irtaimesta kalustosta. Voidaan siis ajatella, että kumpikin osapuoli on väärässä. Puhtaasti materiaalista säilyneisyyttä tarkastellessa mökin alkuperäisyys on hyvin kyseenalainen. Mökillä on kuitenkin oltava museoarvoa. Sen todistaa jo se, että sen aitous on herättänyt näin paljon keskustelua vuosien varrella.

Aitous ei olekaan välttämättä materiaalisissa ja alkuperäisyydessä kiinni oleva arvo. Se on ennen kaikkea ihmisten mielikuvissa objektille asettama arvo. Ennen kaikkea aitoudessa on kyse siitä, miten paljon potentiaalia objektissa nähdään olevan todisteena menneisyydestä. Hannu Valtonen pohtii museologian väitöskirjassaan samoja teemoja:

”Aitous on pohdiskeltu muun muassa ICOMOSin piirissä ja esimerkiksi UNESCO:n Naran kokouksessa 1994 päädyttiin siihen, että

⁹⁴ Keski-Uusimaa 11.10.1997.

⁹⁵ Helsingin ylioppilaskunnan hallituksen asettaman Aleksis Kiven kuolinmökin uudistamis- ja kunnostamistöitä suunnittelevan toimikunnan lausunto. Päivätty 3.10.1952. Helsingin yliopiston keskusarkisto/ylioppilaskunnan arkisto.

⁹⁶ Holma 2000, 51.

aitous ei ole arvo, per se, vaan sen osana on siirtää sanomaa. eri esineissä aitous saattaa olla luonteeltaan erilaista.”⁹⁷

Aitous on siis hyvin voimakkaasti ihmisten mieliin sidottu sanoma. Sen takia se saattaa myös vaihdella eri kulttuureissa⁹⁸. Kuolinmökin aitoudesta käydyssä kiistassa on siis pohjimmiltaan ollut kyse siitä, kenen tulkinta aidosta hyväksytään. Vastakkainasetteluna on ollut tutkittuun tietoon perustuva tulkinta (sanoma), jonka pohjalta on tehty muutoksia kuolinmökkiin, ja suullisena tietona siirtynyt historiakäsitys mökin aidosta ulkoasusta. Käydyssä keskustelussa nousi esiin myös ihmisten tyytymättömyys siihen, kuinka paikallisia ihmisiä ei kuultu korjauspäätöksiä tehdessä. Toisin sanoen kyse on myös vallasta: siitä ketkä menneisyytemme määrittelevät ja millä tavoin.

Tuusulan museon teettämä dokumentointiselvitys ei pystynyt aukottomasti osoittamaan mökin olleen nykyisen kaltainen Aleksis Kiven siinä asuessa. Toisin sanoen se ei pystynyt muuttamaan kollektiivista muistia haluamaansa muotoon. Vuosien 1952–53 palauttava restaurointi, ja sen yhteydessä tehty tulkinta, on pohjannut selvään näyttöön, että mökki on jossain vaiheessa ollut lähellä nykyistä huonejakoaan. Ulkovuorauksen, kattomateriaalin, ikkunoiden, kuistin ja mökin värityksen osalta ei ole olemassa tietoa vuoden 1872 asusta. Myöskään dokumentointiselvityksessä ei pystytty aukottomasti osoittamaan, että muutos tapahtui Aleksis Kiven kuoleman jälkeen. Kuitenkin selvityksessä käytetyt lähteet, asiakirjat ja kirjalliset kuvaukset mökistä, ovat tieteellisen tutkimuksen näkökulmasta vakuuttavampia lähteitä kuin suullisena tietona siirtynyt informaatio.

Aleksis Kiven kuolinmökkiin tehty palauttava restaurointi kuvastaa hyvin oman aikakautensa käsityksiä oikeasta korjaustavasta. Nykyinen tiukasti alkuperäisen materiaalin säilymistä korostava

⁹⁷ Valtonen 2006, 73.

⁹⁸ Usein käytetty esimerkki aitouden erilaisuudesta eri kulttuureista ovat japanilaiset Shinto-temppelit. Ne rakennetaan joka 20. vuosi aina uudelleen käyttäen samoja työkaluja ja menetelmiä. Kyseessä ei kuitenkaan ole vain korjaustoimenpiteestä, vaan täysin uudelleen rakentamisesta. Silti ne omassa kulttuurissaan edustavat aitoa perinteistä rakennusta. Aivan kuten suomalaiset pitävät vanhoja kirkkoja aitoina suomalaisen kulttuurin tuotoksina. Katso esim. Valtonen 2006, 73–74.

restaurointikäsitely on vallannut alaa vasta muutama vuosikymmen Aleksis Kiven kuolinmökkiin tehdyn restauroinnin jälkeen. Tämä tulee esille myös lehdissä esiintyneissä asiantuntijalausunnoissa. Usko tieteelliseen tutkimukseen ja sitä kautta tehtyihin päätöksiin on ollut vahva. Korjauksista vastanneella toimikunnalla on ollut kaikki syyt olettaa tekemänsä ratkaisut oikeiksi. Se myös vastaa sitä mielikuvaa, jota kirjoitettu historian tulkinta on Aleksis Kiven viimeisistä hetkistä luonut. Tätä nostalgisempi kuva Kiven viimeisestä asuinsijasta olisi saattanut vastata paremmin tuusulalaista kollektiivista muistikuvaa kuolinmökistä.

Kuolinmökistä on myös nähtävissä, kuinka mielikuvamme Aleksis Kivestä on ajan myötä muotoutunut. Vallitsevaksi tulkinnaksi on noussut melankolisempi puoli Kiven viimeisistä päivistä. Ennen kaikkea tämä mielikuva on ollut valintojen tulosta. Se on myös tuotettu prosessi, joka on vastannut kulloisenkin hetken tarvetta muodostaa uudelleen tulkintoja Kivestä ja hänen elämästään⁹⁹.

4.1. Kaksi käsitystä aitoudesta

Aleksis Kiven kuolinmökkin aitoudesta käydyssä keskustelussa on erotettavissa kaksi erilaista näkemystä aitoudesta ja aitouden käsitteestä. Museoiden aitous-käsitettä edustaa Tuusulan museon ja Museoviraston näkökulma. Tätä voisikin paremmin kutsua tieteelliseksi aitoudeksi. Vastapuolena toimi pieni, mutta aktiivinen tuusulalaisten kotiseutuaktiivinen edustama ryhmä, jonka näkemykset aitoudesta pohjautuvat ennen kaikkea muistitietoon. Toisin sanoen kotiseutuaktiivien aitous kumpuaa kollektiivisen muistamisen kautta välittyneestä tiedoista siitä mikä mökin kohdalla on ollut Aleksis Kiven kuolinajan asu. Icomoksen Japanin Narassa 1994 pitämän konferenssin loppujulistuksessa todetaan aitoudesta muun muassa seuraavaa:

⁹⁹ David Lowenthal tulkitsee menneisyyden (muistojen) olevan aina vain nykyhetken tilanteesta tehtyä tulkintaa eikä niinkään todellista kuvaa menneisyydestä. Historiankirjoitus, joka muokkaa kollektiivista muistia, ei Lowenthalin näkemysten mukaan ikinä palvele totuutta, vaan muuttuu aina paremmin vastaamaan kulloisenkin aikakauden tarpeita. Se ei kuitenkaan vääristä totuutta, vaan valintaprosessissa tietoisesti tai tiedostamatta valitaan kulloiseenkin aikakauteen sopiva tulkinta. Lowenthal 1995.

*"All judgements about values attributed to cultural properties as well as the credibility of related information sources may differ from culture to culture, and even within the same culture. It is thus not possible to base judgements of values and authenticity within fixed criteria. On the contrary, the respect due to all cultures requires that heritage properties must be considered and judged within the cultural contexts to which they belong."*¹⁰⁰

Naran kokouksen yhtenä päätelmänä onkin siis ollut, että on mahdotonta luoda yhteneväistä kriteeristöä autenttisuuden (aitouden) käsitteelle. Myös autenttisuuden käsitteen ymmärtäminen saattaa vaihdella erilaisissa kulttuureissa, tai kuten tässä tutkimuksessa tulee ilmi, myös kulttuurien sisällä. Tuusulan museon teettämässä selvityksessä ja lehdistössä kirjoitetuissa artikkeleissa museon aitouden määritelmä on selkeästi havaittavissa. Se pohjaa erityisesti tieteellisen ajattelun kulmakivenä pidettyihin arvoihin, kuten lähteiden kriittiseen käyttöön, jossa muistitiedon merkitys on todistusarvoltaan kaikkein vähäisintä. Erityisesti kirjalliset kuvaukset, kuten vuokra-asiakirjat, kirjalliset aikalaiskuvaukset ja valokuvadokumentit ovat museolle vahvoja todisteita nykyisen asun aitoudesta.

Vastapuolen argumentointi on tieteellisestä näkökulmasta heikommalla pohjalla. Kuitenkin Tuusulan museon teettämästä selvityksestä ja sen nostamista todisteista huolimatta tämä aktiivinen joukko piti kiinni omista aitoutta koskevista mielipiteistään. Aitouden kiistävässä argumentoinnissa käytettiin pääasiassa yhteisöllistä näkökulmaa, jossa muistitiedon oikeellisuutta ei epäilty. Päinvastoin korostettiin sitä, että jos mökkiä olisi muutettu, olisi ympäristössä eläneille ihmisille jäänyt tieto siitä.

Aitous on siis luonteeltaan relatiivista, ja se muuttuu esimerkiksi kulttuurissa tapahtuvien ajallisten muutosten myötä. Museo-objektien kohdalla voidaan myös ajatella, että ne ovat aina aitoja tai epäaito suhteessa johonkin. Hannu Valtonen museologian väitöskirjassaan vertaa kahden eri tavalla säilyneen Messerschmitt-

¹⁰⁰ Naran julistus on Icomoksen kotisivuilla osoitteessa http://www.international.icomos.org/charters/nara_e.htm (luettu 21.12.2010, päivitetty tammikuussa 2005).

lentokoneen museoarvoa ja niiden vaiheita käyttöesineistä museoesineiksi. Lentokoneen ja rakennuksen välillä voidaan ajatella olevan museo-objektina vähän yhteistä, mutta esimerkiksi pohdinnat alkuperäisyydestä ovatkin varsin samankaltaisia:

"...jatkuva muuntelu ja korjaaminen on käytössä olevan lentokoneen elinikäinen ja väistämätön prosessi, joka ei muuta sen alkuperäisyyttä eikä vähennä aitoutta, kun se sidotaan omaan ajankohtaansa."¹⁰¹

Valtonen osoittaa väitöskirjassaan, että molemmat lentokoneet ovat aitoja suhteessa historiaansa, vaikkakin lentokoneiden suhde aitouteen on erilainen. Toinen koneista on Lapista löydetty lentokoneen hylky ja tässä mielessä alkuperäisempi kuin toinen lentokone, joka on käyttöhistorian päätyttyä siirretty muistomerkkilentokoneeksi ja kokenut useita korjausvaiheita. Rakennusten kohdalla alkuperäisyyden tavoittelu on samalla tavalla paradoksaalinen mahdottomuus. Myös rakennukset vaativat jatkuvaa, niin sanottua dynaamista restaurointia, joka samalla muuttaa niiden todistusarvoa ja alkuperäisyyttä. Tehdyt korjaukset eivät silti aina suoraan vähennä käsitystämme aidosta rakennuksesta. Päinvastoin rakennuksen palauttaminen johonkin aikaisempaan asuun saatetaan jopa kokea aitoutta lisäävänä toimenpiteenä.

Seuraavissa kappaleissa pyrin analysoimaan Aleksis Kiven kuolinmökin aitoutta kahdesta eri näkökulmasta: museoiden aitouskäsitteen ja yhteisöllisen aitouskäsitteen kautta. Samalla analysoin sitä miten käsitykset aitoudesta näkyvät Aleksis Kiven kuolinmökin ympärillä käydyssä debatissa ja niissä lehtikirjoituksissa, joita mökkiin liittyen on kirjoitettu. Myös Valtosen korostama aitous omaan ajankohtaansa ja siinä tehtyihin päätöksiin käsitellään kappaleessa 5.1 Aitous suhteessa korjaustapaan.

¹⁰¹ Valtonen 2006, 35.

4.2. Museoiden aitouskäsitelys

Historiakäsityksen tutkimusta teoretisoinut professori Peter Seixas on yhdeksi olennaiseksi periaatteeksi historiakäsityksen tutkimuksen edistämiseksi kirjoittanut:

“Theorizing historical consciousness has to recognize the complex relationship between the professional practice of history, which claims to advance historical knowledge, and the popular practice of history, where the past is mobilized for a wide variety of purposes including, to name a few, identity projects, policy justifications, reparation claims, public education and profit-making entertainment.”¹⁰²

Erilaisia keräilemisen tapoja ja museoinstituution historiaa tutkineen museologian professorin Susan Pearcen mukaan museot ovat aina olleet instituutioita, joiden tehtävänä on ollut muokata mielikuvaa historiasta ja osoittaa, mikä on kulloisenakin aikana menneisyydessä arvokasta ja tärkeää. Pearce tähdentää, että museot ja niiden kokoelmat ovat itsessään tieteellisen ja humanistisen ajattelun historiaa.¹⁰³

Voidaan siis tulkita, että tämä tieteiden ja humanismin kehitys on synnyttänyt nykyisen kaltaisen museolaitoksen. Kuten Aleksis Kiven kuolinmökistä käydyssä keskustelussa voidaan nähdä, valistusajan luoma järjen ja tiedon valtakausi on edelleen niitä perusarvoja, joille museoiden luoma todellisuus nojaa. Aleksis Kiven henkilökuvaan ja siihen liittyvien mielikuvien synnyttämisessä tieteellisellä tutkimustoiminnalla, esimerkiksi historian ja kirjallisuuden tieteellisellä tutkimuksella, on ollut suuri vaikutus.

Tutkituissa lehtiartikkeleissa museoiden aitouskäsitelys näkyi ennen kaikkea kommentteissa, joissa painotettiin “oikean tiedon” välittämistä ihmisille. Lehtikirjoittelussa näkyi hierarkkinen

¹⁰² Seixas 2006, 10.

¹⁰³ Pearce 1992, 89–91 Pitää ottaa myös huomioon, että museot eivät ole aina olleet tällaisia kuin me ne nyt ymmärrämme. Museoinstituution muutoksesta katso esim. Hooper-Greenhill 1992

asetelma, jossa museot, tässä tapauksessa Tuusulan museo ja Museovirasto, ovat tämän virallisen totuuden määrittelijöitä. Myös näiden kahden toimijan lausunnoista voi tulkita eroavaisuuksia. Museoviraston edustajan Pekka Kärjen lehtilausunnot aitousseminaarissa jättävät auki myös mahdollisuuden, että esille tuoduista asiakirjalähteistä riippumatta myös paikkakuntalaisten käsitys saattaisi olla oikea. Kärjen mukaan mökistä saattaisi olla ollut versio, josta ei olla nykytutkimuksen valossa tietoisia:

”On toki pohdittava myös, että mökissä olisi ollut eräänlainen välivaihe, jolloin siinä on ollut lämmin eteinen, joka sitten on purettiin laajennuksen tieltä, Kärki sanoi ja myönsi, että mökin aitousasiassa jää avoimeksi tukku kysymyksiä vielä pitkäksi aikaa.”¹⁰⁴

Tuusulan museon lehtikirjoituksissa antamat lausunnot ovat aluksi samansuuntaisia Kärjen loppulausunnon kanssa.¹⁰⁵ Museon Kim Kiurulla teettämä dokumentointiselvitys on kiistan aikana muuttanut museon kannan vahvasti mökin korjauksesta vuonna 1952 tehtyjen tulkintojen taakse:

”Olemassa olevien dokumenttien valossa ei ole epäilystä, etteikö mökki olisi nykyisin suurin piirtein siinä asussa kuin Kiven aikana”, Kim Kiuru vakuuttaa¹⁰⁶

Kuitenkin esimerkiksi muutostyöt suunnitelleen Erkki Helamaan kommentti kertoo, että sitä viimeistä vakuuttavaa todistusta ei myöskään dokumenteista löytynyt:

”Tiluskarttaotteessa vuodelta 1890 esiintyy laajennettu mökki merkinnöissä. Mutta nyt pitäisi löytyä 1870-luvun kartta, jossa näkyisi mökki. Maanmittarit ovat kyllä tarkkoja. Olisikohan

¹⁰⁴ Pekka Kärjen lausunto Keski-Uusimaassa 11.10.1997.

¹⁰⁵ Esimerkiksi Keski-Uusimaa 1.7.1997 ”’Kuolinmökin aitoudesta ei näytä absoluuttista totuutta olemassa, koska uusia valokuviakaan ei tuolta ajalta ole löytynyt, Kim Kiuru huomauttaa. ...Kim Kiuru pitää hyvänä sitä, että kahta näkemystä kuljetetaan nyt rinnakkain. ’Nyt mökillä kävijät huomattavat jatkuvasti, että missä se revitty osa nyt onkaan. On hyvä, että esiin on noussut myös seikkoja, jotka puoltavat mökin nykyistä asua. Jokainen saa itse päätellä totuuden.’”.

¹⁰⁶ Keski-Uusimaa 29.6.1997.

tiluskarttaote jo siitä ajasta, kun tuo mökki on siirretty. Kyllä se on mahdollista. Ja jos sellainen löytyisi, niin silloinhan se olisi kartoilla osoitettu.”

Mikä sitten sai Tuusulan museon ottamaan lehtien palstoilla vahvemman kannan aitouskiistassa? Olisihan sekin voinut edelleen jatkaa kahden päällekkäisen teorian kertomista ihmisille? Kappaleen alussa Peter Seixasilta otetussa lainassa korostetaan, että historiakäsityksen tutkimukselle olennaista on tieteellisen historiatutkimuksen ja ”populaarin” historian käytön erottaminen toisistaan. Kuolinmökki on myös tärkeä matkailuvaltti Tuusulassa ja se on olennainen osa Tuusulan Rantatien matkailupalveluja, joten Tuusulan museolla matkailuelinkeinoa ylläpitävänä organisaationa on intressinsä pitää nykyistä kuolinmökkiä aitona. Varsinkin kohteen leimautuminen epäaidoksi olisi Rantatien vetovoimalle suuri isku.

Museon teettämässä selvityksessä ei myöskään löytynyt mitään todistetta siitä, että mökin nykyinen ulkoasu olisi epäaito, joten johtopäätökset ovat museon käsittämän aitouden näkökulmasta loogisia. Lehtikeskustelussa museoiden suhtautuminen aitouteen on kuitenkin ollut poolista: kuolinmökki on joko aito tai epäaito. Keskustelussa etsittiin siis yhtä ”oikeaa” vastausta aitouteen, vaikka kuolinmökki olisi tarjonnut mahdollisuuden monialaisempaan pohdintaan. Tätä pohdintaa museoiden roolista kulttuuriperinnön määrittelijänä jatkan kappaleessa 5. *Museo kulttuuriperinnön vaalijana.*

4.3. Yhteisöllinen aitous

David Lowenthal kirjoittaa kirjassaan *The Heritage and the Spoils in History* (1998) kulttuuriperinnön ja historian kirjoittamisen suhteesta. Lowenthal erottaa toisistaan museoiden tuottaman akateemisen menneisyystulkinnan ja kulttuuriperinnön. Lowenthalin mukaan molemmat tarvitsevat toisiaan, mutta historioitsijoiden luoma historiakuva ei ole kuitenkaan ainoa kulttuuriperintöä määrittävä tekijä. Lowenthalin mukaan kulttuuriperintö on muuttunut yksityisestä julkiseksi ja samalla aikaisemmin tärkeänä

pidetyn kansallisen identiteetin on korvannut paikallinen ja etninen identiteetti.¹⁰⁷

Aleksis Kiven kuolinmökin korjauspäätökset on tehty aikana, jolloin kansallinen identiteetti on koettu tärkeimmäksi vaalimisen kohteeksi. Kuten kappaleissa 2.1 ja 2.2 olen Aleksis Kiven henkilökuvan syntyä käsitellyt, voidaan mökin nykyasua katsottaessa hyvinkin nähdä sen vastaavan suomalaiselle kansalliselle identiteetin tukemiseksi synnytettyä kuvaa Aleksis Kiven elämästä. Lehtikirjoituksissa kiistan aiheena ovat ennen kaikkea olleet paikallisten ihmisten näkemykset siitä, että mökki ei vastaakaan heidän käsitystään aidosta kuolinmökistä. Tulkitsen, että tämä on pyrkimystä puolustaa ennen kaikkea ihmisten omaa paikallista identiteettiä ja historiakäsitystä.

Näin voi tulkita erityisesti niistä artikkeleista, joissa ilmaistiin huolta siitä, minkälaisen kuvan Aleksis Kiven kuolinmökin nykyasu antaa ulkopuolisille vierailijoille elämästä Tuusulassa. Samalla sen voi nähdä pienen, mutta aktiivisen tuusulalaisten joukon pyrkimyksenä nähdä paikkakunnan elämän olleen hyvää menneisyydessä, nykyhetkessä ja ennen kaikkea tulevaisuudessa. Tämä myös alleviivaa Lowenthalin näkemyksiä siitä, että kulttuuriperinnöllä ja historiankirjoittamisella on eronsa. Kulttuuriperintö tai kollektiivinen muisti on koko ajan merkityksiltään muuttuva. Ennen kaikkea, se palvelee kulloistakin aikakautta ja niissä olevia pyrkimyksiä.¹⁰⁸

Miksi sitten tuusulalaiset puolustivat käsitystään aidosta kuolinmökistä? Useammassa kommentissa ilmaistaan mielipide siitä, että paikkakunnalla tiedetään museota paremmin, minkälaista elämä on ollut ennen. Sirkka Ahonen on tutkinut 1980-luvulla syntyneiden ihmisten historiakäsitystä kollektiivisen muistamisen kautta¹⁰⁹. Erityisesti hänen yhteisön identiteettiä ja sen muutosta pohtivat osiot ovat hyödyllisiä tälle tutkimukselle:

¹⁰⁷ Lowenthal 1998, 67-68, 78-87, ja katso myös Graham 2008, 1-5

¹⁰⁸ Lowenthal 1998

¹⁰⁹ Ahosen tutkimus *Historiaton sukupolvi?* on osa isompaa eurooppalaista tutkimusta, jossa kerättiin tietoa 29 eri maan nuorien historiatietoisuudesta. Tutkimus suoritettiin kyselytutkimuksena. Ahonen 1998, 9

”Kun ihmiset samaistuvat yhteisiin muistoihin, heillä on tunne yhteisön ajallisesta jatkuvuudesta. Näin syntyy yhteisön historiallinen identiteetti. Entisinä aikoina perinteisen maaseudun elämänmuodon vallitessa yhteisöllä ja myös koko yhteiskunnalla oli paljon yhteisiä samaistumisen kohteita. Elämänmuodon muututtua yhteiskunnan identiteetin käsite on tullut kyseenalaiseksi... Sen sijaan on olemassa monia merkitysjärjestelmiä, joilla yksilö jäsentää maailmaansa ja rakentaa identiteettinsä. Yhteiskunnan kaikille yksilöille yhteisten merkitysten osuus on vähentynyt.”¹¹⁰

Kuolinmökin aitoutta epäilleiden ihmisten argumenteista yksi tärkeimmistä oli se, että vanhaan aikaan ihmiset tiesivät paljon paremmin toistensa tekemiset. Tätä käsitystä ei pystynyt mikään museon tarjoama asiakirja, kirjallinen aikalaiskuvaus tai muu museon tarjoama niin sanottu tieteellinen lähde muuttamaan. Sirkka Ahonen tuo tutkimuksessaan esille, kuinka yhteiskunnan muuttuessa myös kollektiivisen muistamisen tavat ovat muuttuneet. Nuoremmat sukupolvet eivät rakenna samalla tavalla identiteettiään kollektiiviselle muistamiselle kuin aikaisemmat sukupolvet, mutta esimerkiksi suullisen kulttuuriperinnön osuus on edelleen tärkeä.¹¹¹ Tämän tutkimuksen aineistona olleista artikkeleista voidaan nähdä, että muistitietoon vetoavilla argumenteilla kuolinmökin aitouskiistassa on pyritty puolustamaan vanhaa, yhteisöllisempää identiteettikäsitystä.

Valitettavasti lehtiaineisto ei antanut kovinkaan kattavaa kuvaa tuusulalaisten paikallisesta historiakäsityksestä, vaan henkilöityi ennemmin Sirkka Holman haastatteluihin ja hänen esittämiin argumentteihin. Kunnollinen paneutuminen tuusulalaisten kollektiiviseen muistiin olisi vaatinut tuekseen haastatteluaineistoa. Lehtiaineisto antoi kuitenkin selviä viitteitä siitä, että haastatellut ihmiset kokivat kuolinmökin ympärillä käydyn keskustelun hyvin henkilökohtaisesti. Kuolinmökki

¹¹⁰ Ahonen 1998,22. Ahonen viittaa tässä lainassa erityisesti yhteiskuntateoreetikko Jürgen Habermasin ajatuksiin.

¹¹¹ Tutkimuksen loppupäätelmissä todetaan: ”Suomalaisnuoret osoittautuivat muita eurooppalaisia hartaammaksi aikuisten suullisten kertomusten kuulijoiksi. Toisaalta haastatelluista kävi ilmi, etteivät isovanhemmat aina vastaa heidän kertomusnälkäänsä.” Ahonen 1998, 170.

ja sen ympärille rakentuneet tarinat edustivat siis ihmisille heidän omaa kulttuuriperintöään. Suhteessa kuulemiinsa tarinoihin ja näkemäänsä rakennukseen ihmiset olivat rakentaneet itselleen oman tulkintansa historiasta.

Vasta-argumentit mökin nykyasua vastaan olivat kahdenlaisia. Ensinnäkin esitettiin järkiperäisiä syitä eli paikalliset ihmiset kokivat, että elämä nykyisessä mökissä ei olisi ollut mahdollista niin suurelta perheeltä kuin Aleksis Kiven veljellä Albertilla oli. Toinen tapa oli suoraan viitata muistitietoon, joka selvästi oli synnyttänyt ihmisissä mielikuvan vanhasta elämänmuodosta:

”-Talo ei nykyisessä muodossaan ole sopusuhtainen kuten se oli ennen saneerausta, sanoo puolestaan Sirkka Holma kuolinmökistä. Hän toteaa Albert Stenvallin olleen muistitiedon mukaan suureellisuuteen taipuvaisen, joten talolle näköä antava suuri liiteri on varmaan ollut hänelle mieleen.”

Paikkakuntalaisten kannanotoissa menneisyys ei siis ollut vain kylmää faktoihin perustunutta historiaa, vaan ennen kaikkea elävää elettyä elämää, jossa henkilöillä oli arkisten askareiden, kuten kudontatöiden, lisäksi persoonallisia piirteitä, kuten heikkoudet tupakkaan, viinaan tai kahviin tai erityisiä ystävyyssuhteita keskenään. Tämä tuli ilmi niin muistikuvissa suhteessa Aleksis Kiven aikaan ja tekemisiin, kuin kirjailijan kuoleman jälkeisiin tapahtumiin.

Muistitietotutkimuksen uranuurtaja professori Jorma Kalelan kertomus hänen oman tutkijan uran alusta tuo mielenkiintoisen havainnon ihmisten paikallishistoriaan liittyvästä kiinnostuksesta:

”Syksyn 1981 keskeisin havainto olikin, että maallikot olivat ryhtyneet kaikissa kehittyneissä teollisuusmaissa tutkimaan eri tavoin omaa historiaansa eli mitä he itse pitivät omana historianaan. Tulkitsin ilmiön vastareaktioksi myöhäiskapitalistiseksi kutsumieni yhteiskuntien historiattomuuteen... Ihmiset ovat nimittäin aina ja kaikkialla kysyneet:

Miten asiat ovat kehittyneet sellaisiksi kuin ne ovat? Mistä me olemme tulleet? Mitä oli ennen meitä? – Tärkeätä ei ole,

vastataanko näihin kysymyksiin myyteillä, taruilla ja runokokoelmilla vai asiallisilla kertomuksilla. Tulos merkitsee aina historiaa yhteiskunnalle, joka kysymykset esitti.”¹¹²

Vaikka Kalela ei suoraan puhu kollektiivisesta muistamisesta, niin tulkitseen hänen puhuvan ihmisten omasta historiakäsityksestä nimenomaan kollektiivisena historiana. Kiistassa kuolinmökin aitoudesta on pohjimmiltaan ollut kyse paikallisten ihmisten historiakäsityksen ja museon historiakäsityksen yhteensovittamisen vaikeudesta. Jos Kalelan näkökulmaa ihmisten omista muistamisen tavoista yhdistää Kivi-tutkija Hannes Sihvon näkemyksiin tuusulalaisten käsityksistä suhteessa kansalliskirjailijaan, niin näkökulma muuttuu mielenkiintoiseksi:

”Sinänsä Kiven viimeiseen kymmeneen kuukauteen Tuusulassa kuuluu runsaasti rehoittanut perinne, jota saattaa tarkastella yhtä lailla folkloren tarinaversioina kuin ”todellisena” – mitä se sitten onkaan – muistitietona. Kivi oli siis legenda jo heti kuoltuaan – Ainakin Tuusulassa.”¹¹³

Paikallisten tuusulalaisten käsitys Kiven kuolinmökistä edustaa heidän näkemystään ”todellisesta” historian kulusta. Se on siis heille aivan yhtä tosi kuin museon näkökulma historiaan. Näin ollen kollektiivista muistia muokkaavat monet muutkin seikat kuin niin sanottu faktatieto eli tarinoilla, myyteillä ja suullisesti välittyneillä muistoilla on ihmisten historiakäsitystä muokkaavia merkityksiä. Ihmisten tavat luoda itselleen käsitystä menneisyydestä ovat siis paljon monimutkaisemmat kuin museoiden luoma historiankuva. Kysymys on myös yksilöllisen ja yhteisöllisen identiteetin rakentamisesta; samaistutaan menneisyyden henkilöihin ja otetaan heidän elämänsä osaksi nykyistä elämänpiiriä.

Aleksis Kiven kuolinmökistä käyty debatti osoittaa myös sen, että Kiven merkitys paikkakunnalla asuville ihmisille on ollut tärkeä. Jopa niin tärkeä, että reilusti yli sata vuotta kirjailijan kuoleman jälkeen tarinat kirjailijan olemisesta paikkakunnalla elävät edelleen. Aleksis Kiven kuolinmökki on myös omalta osaltaan

¹¹² Kalela 2006, 70.

¹¹³ Sihvo 2000, 18.

ollut muistitiedon säilymistä tukeva rakennus. Mökin aitoudesta on kuitenkin olemassa kaksi eri tavalla rakentunutta käsitystä aidosta ulkoasusta. Museoarvoa mietittäessä kuolinmökillä on nykyisessä ulkoasussaan ollut yhteisöä inspiroiva merkitys siirtää käsitystä "oikeasta menneisyydestä" tähän päivään. Se on siis pystynyt vastustamaan museoiden suurinta pelkoa eli menneisyyden tapahtumien täydellistä unohtamista!

5. Museo kulttuuriperinnön vaalijana

Kuolinmökin aitoudesta käydyssä keskustelussa on merkkejä siitä, että museoinstituution rooli kulttuuriperinnön määrittelijänä on muuttunut. Aineistona käytetyt lehtiartikkelit vaikuttivat ihmisten mielipiteisiin kuolinmökin aitoudesta ja nostivat esille vaatimuksia mökin palauttamisesta aikaisempaan asuunsa. Mielenkiintoista kuolinmökin aitoudesta käydyssä debatissa on se, että kiistaa ei varsinaisesti käyty enää museon seinien sisällä, vaan juurikin lehtien palstoilla. David Lowenthalia mukaillen tämän voi tulkita kulttuuriperinnön sisällön määrittelyn muuttumisena entistä enemmän julkiseksi toiminnaksi¹¹⁴.

Yhtenä syynä roolin muutokseen voidaan pitää kulttuurin muutosta, jossa eri medioilla on suurempi mahdollisuus vaikuttaa ihmisten mielipiteisiin. Tämän takia museot ovat joutuneet kilpailutilanteeseen muiden toimijoiden kanssa. Elokuvat, televisio, internet, globalisaatio ja niin edelleen ovatkin väistämättä muuttaneet ympäröivää kulttuuriamme ja samalla ihmisten suhdetta museoihin.¹¹⁵ Menneisyydestä on tullut moniäänisempää ja museoiden tarjoama näkemys siitä ei olekaan niin itsestään selvästi ainoa tulkintamalli. Osoituksena tästä, Aleksis Kiveen liittyviä merkityksiä on pohdittu esimerkiksi paljon kohua herättäneessä

¹¹⁴ Lowenthal 1998, 248–249.

¹¹⁵ Karvonen 2005. Nykyhetkessä Aleksis Kiven kuolinmökistä käyty debatti saatettaisiin käydä sosiaalisessa mediassa. Katso sosiaalisen median vaikutuksesta museoihin esim. Russo 2007, 19–29.

Jouko Turkan Seitsemän veljestä tv-sarjassa 1990-luvun alussa ja Jari Halosen elokuvassa Alekski Kiven elämä vuodelta 2002.

Yhteiskunnan muutos on myös väistämättä tehnyt muutospaineita museoiden tapaan toimia. Tämä näkyy esimerkiksi vuonna 2005 Museoviraston julkaisemassa museoiden tarve- ja tavoitekartoituksessa *Museot vaikuttajina*. Siinä museotoiminnan kulttuurisiksi ja sivistyksellisiksi päämääriksi on määritelty *”identiteettien rakentuminen ja vahvistuminen, kulttuurisen vuoropuhelun lisääntyminen ja aktiivinen kansalaisuus, sivistyksen laventuminen ja syveneminen sekä kulttuurin- ja luonnonperinnön arvostusten kasvu”*¹¹⁶. Keskeisinä indikaattoreina näiden päämäärien saavuttamiseksi kartoitukseen mukaan ovat:

- *Aineistojen ja ilmiöiden tutkiminen, tulkitseminen ja esittely useista näkökulmista.*
- *Omien kokoelmien hyödyntäminen aktiivisesti ja monipuolisesti toiminnassa.*
- *Kävijöiden erilaisten lähtökohtien huomioon ottaminen historiallisen jatkuvuuden välittämisessä.*
- *Museoiden palveluiden aktiivinen käyttö (yhteisöt ja yksilöt).*
- *Väestön kannustaminen kulttuuriperinnön aktiiviseen ja omatoimiseen vaalimiseen.*
- *Kansalaisvaikuttamisen mahdollisuuksien tukeminen kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevissa kysymyksissä.*¹¹⁷

Käytetyistä indikaattoreista näkyy kuinka museoiden roolia yhteisöllisen identiteetin palvelijana halutaan korostaa. Toisaalta tässä tutkimuksessa tutkimustapauksena käytetty lehtikeskustelu on myös esimerkki siitä, millaisiin tilanteisiin museoinstituutio tulevaisuudessa saattaa joutua. Alekski Kiven kuolinmökin debatti on yksi osoitus siitä, kuinka vaikea museoiden on suhtautua muihin historiakäsityksiin kuin tieteellisellä tutkimuksella saavutettuihin ja kuinka isosta muutoksesta on kyse

¹¹⁶ Karvonen 2005, 17.

¹¹⁷ Karvonen 2005, 18.

jos museot haluavat aidosti olla yhteisöllisempiä. Museologian näkökulmasta tämä keskustelu museon merkityksestä, päämääristä ja tulevaisuudesta voidaan nähdä oleellisena.

Esimerkiksi kroatialaisen museologin Tomislav Solan mukaan nykyajan museo järjestää menneisyyttä tieteellis-objektiivisten totuuksien perusteella, mutta todellisuudessa se pystyy harvoin kiinnittymään ihmisten todelliseen elämään nykyhetkessä. Solan ajatuksissa on luettavissa samoja päämääriä kuin *Museot vaikuttajina* -selvityksessä eli tiivistäen laajentaa museoiden merkitystä menneisyyden tallentajista aktiivisiksi identiteetin jatkuvuuden turvaajiksi.¹¹⁸ Solan mukaan nykyinen museoiden opetuksellisen roolin sijaan niiden tulisi kommunikoida vuorovaikutuksellisesti yhteisönsä kanssa.¹¹⁹ Museoiden tulisi kääntää mielenkiintonsa siihen, kuinka yhteisö ja yksilöt samaistuvat menneisyyteensä ja samalla luopua "totuuden kertojan" asemasta. Museon rooli tulisi Solan mukaan olla enemmän tiedon välittäjä ja keskustelun herättäjä kuin historiallisten totuuksien määrittely. Kuitenkin myös "uuden museon" tulisi Solan mukaan tukeutua tieteellisesti tutkittuihin argumentteihin.¹²⁰

Mielestäni Tuusulan museon ja Museoviraston edustajat tarttuivat avoimesti ja aktiivisesti aitouskysymykseen. Tästä näkökulmasta ne ovat siis kiitettävästi pyrkineet aktivoimaan ihmisiä ja tuottamaan ajankohtaista tutkimusmateriaalia. Todellinen vuorovaikutus esimerkiksi aitousseminaaria käsittelevien lehtileikkeiden valossa jäi kuitenkin saavuttamatta:

*"Seminaarissa ei annettu keskusteluille sijaa, vaan asiat kaadettiin ylhäältä. Tämä on suuri arvovaltakysymys, virheitä ei uskalleta myöntää. Ei missään tapauksessa kenenkään pidä sanoa, että mökki on alkuperäisessä muodossaan."*¹²¹

¹¹⁸ Sola 1997, 30–35.

¹¹⁹ Sola 1997, 90–96.

¹²⁰ Sola 1997, 35–38, 125.

¹²¹ Paikallisen asukkaan Arja Laihon kommentti Keski-Uusimaa lehdessä 11.10.1997

Toisaalta tässä tulee esille myös käyttämäni lähdeaineiston heikkous. Lehtiartikkelit ja niiden tapa käsitellä ajankohtaisia asioita on kärjistävä ja vastakkainasetteluja hakeva. Kuitenkin kuolinmökin aitouden ympärillä käyty debatti osoittaa, että museot joutuvat tulevaisuudessa pohtimaan omaa rooliaan kulttuuriperinnön määrittelijöinä entistä laajakatseisemmin. Myös kansainväliset sopimukset ovat alkaneet painottamaan erilaisten kulttuurien moninaisuuden tärkeyttä kansallisessa ja kansainvälisessä museotyössä. Esimerkkinä tästä toimivat Suomen vuonna 2007 ratifioima Unescon yleissopimus *Kulttuuri-ilmaisujen moninaisuuden suojelemisesta ja edistämisestä* sekä toistaiseksi vielä ratifioimaton *yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelestusta*¹²². Aleksis Kiven kuolinmökin aitouskiistan valossa ongelmalliseksi nousevat tilanteet, joissa museon tulkinta historiasta ja niin sanottu kollektiivinen muisti eivät kohtaa. Kuinka museoiden tulee suhtautua tällöin muihin historiantulkintoihin?

Keskustelu siitä miten me menneisyytemme näemme, ei ole enää museoiden yksinoikeus, vaan museot väistämättä joutuvat tilanteisiin, joissa ne joutuvat vuoropuheluun ympäröivän yhteisönsä kanssa. Tällöin punnittavaksi tulee myös se kuinka museo pystyy parhaiten tukemaan ja edistämään ihmisten yksilöllisten historiakäsitysten ja tätä kautta identiteettien syntyä tai säilymistä. Museopedagogisessa keskustelussa tämä kysymys on oleellinen, mutta varsinaisesti siihen on paneuduttu vasta parin viime vuosikymmenen aikana¹²³.

Yksi mahdollisuus voisi olla niin sanottu tutkivan oppimisen - mallissa, jossa pyritään opettamaan oppilas ymmärtämään tiedon tuottamisen prosesseja, eikä vain oppimaan valmiiksi tuotettuja

¹²² Unescon sopimukset ja suositukset löytyvät Opetus- ja kulttuuriministeriön sivuilta: http://www.minedu.fi/OPM/Kansainvaliset_asiat/kansainvaliset_jaerjestoet/unesco/sopimukset/?lang=fi (Katsottu 3.4.2011, päivitystieto puuttuu).

¹²³ Aurasmaa 2002, 17.

faktoja.¹²⁴ Tällöin pyrkimyksenä on parantaa oppilaan valmiuksia tehdä omia tulkintoja haastavista ongelmatilanteissa:

”Perinteisessä oppimisessa informaatio tuotetaan yleensä johonkin etukäteen asetettuun ongelmaan vastaamiseksi. Lukusuunnitelmien ja kurssien kohteena on jonkin sisällön omaksuminen sen sijaan että opiskelu olisi organisoitu niiden ongelmien ympärille, joiden ratkaisemiseen tieto on aikoinaan luotu.”¹²⁵

Yksilöitä ja yhteisöitä parhaiten palveleva museo voisikin siis olla sellainen, joka kannustaa omakohtaiseen tulkintaan. Suoran vastauksen antaminen on kommunikaatiokeinona usein yksisuuntainen, mutta kysymyksen esittäminen herättää katsojan ajattelemaan ja mahdollisesti oppimaan jotain uutta. Katsojan tulkinnan taustaksi tulee tarjota edelleen tutkittuun tietoon perustuvaa informaatiota, mutta samalla jättää tulkinnanvapaus.

Aleksis Kiven kuolinmökki voisi varsin hyvin toimia museopedagogisena oppimisympäristönä. Silloin voitaisiin esitellä sitä, kuinka museotyössä etsitään tietoa menneisyydestä, mutta myös tälle tiedolle ristiriitaisia suullisia tarinoita. Näin kannustettaisiin kuolinmökin kautta tekemään omia tulkintoja menneisyydestä ja samalla saada katsoja kiinnostumaan yleisemminkin historiasta ja menneisyydestä. Tällainen oppimisympäristö voitaisiin esimerkiksi luoda internet-sovelluksena, jossa esitetään mökin eri vaiheet ja siitä yhteen kerätty tieto. Tätä kautta kuolinmökkiä voitaisiin hyödyntää esimerkiksi paikallisten koulujen historian opetuksessa.

Kauneuden usein sanotaan olevan katsojan silmässä, mutta jossain määrin näin on myös aitouden osalta. Myöskään tarkkaa mitta-asteikkoa aitouteen on vaikeaa antaa. Toimiiko mittarina alkuperäinen materiaali vai ulkonäöllinen muoto? Voitaisiin myös ajatella, että alkuperäinen käyttötarkoitus on aitona säilyttämisen yksi osa. Näistä kaikista näkökulmista aitouden voi tulkita eri tavalla ja siksikin yhden vastauksen antaminen on vaikeaa. Osittain voi myös pohtia, onko se jopa turhaa.

¹²⁴ Hakkarainen, Lonka, Lipponen 2005, 372–385.

¹²⁵ Hakkarainen, Lonka, Lipponen 2005, 279.

Edellisissä kappaleissa olen pyrkinyt osoittamaan, että museoiden tarjoama aitouskäsitely, jota voisi kutsua tieteelliseksi aitouskäsitelyksi, eroaa yhteisöllisestä ja yksilöllisestä aitouskäsitelyksestä Aleksis Kiven kuolinmökkin aitouskiistassa. Seuraavissa kappaleissa pyrin myös osoittamaan, että museoiden aitouskäsitely on ajan ja kulttuurin muutosten ympärillä muuttunut erilaiseksi.

5.1. Aitous suhteessa korjaustapaan

Edellä käsitelty museoiden tieteellinen aitouskäsitely on yksi tapa tarkastella museoinstituution ja objektin sekä yhteisön välistä suhdetta. Se kuitenkin jättää sellaisen kuvan, että museoinstituution tapa käsitellä aitoutta on aina ollut staattinen olotila, joka tukeutuu tieteelliseen ajattelumaailmaan. Kuitenkin asiantuntijoiden suhtautuminen Aleksis Kiven kuolinmökkin vuonna 1952–53 tehtyihin korjauksiin ja erityisesti korjaustapaan on tutkituissa lehtiartikkeleissa kriittinen:

”-Vuoden 1952 restaurointiratkaisu tehtiin senaikaisten korjauskäsitysten mukaan. Uskon, että enää ei kylmätilojen poistamiseen olisi ryhdytty, Irma Savolainen sanoo”¹²⁶

”-Näyttää hyvin siltä, että toimikunta on tehnyt historiasta oikeat päätelmät vuonna 1952. Toinen asia sitten on se, tehtäisiinkö hommat tänään toisilla otteilla.”¹²⁷

Museoarvoa mietittäessä rakennuksen korjauksessa pyritään aina säilyttämään ne piirteet, jotka kulloisenakin aikana on nähty tärkeänä. Restaurointiperiaatteiden peruskivenä pidetyssä Venetsian julistuksessa vuodelta 1964 sanotaan:

”Aikaisempien polvien historialliset monumentit ovat täynnä sanomaa menneestä ja ovat nykyäänkin ikivanhojen perinteiden eläviä todistuskappaleita. Kansat ovat tulossa yhä tietoisemmiksi

¹²⁶ Tuusulan Kellokas 28.7.1983.

¹²⁷ Pekka Kärjen lausunto Keski-Uusimaassa. Lehtileike on päiväämätön. Sirkka Holman jäämistö.

inhimillisten arvojen yhteisyydestä ja pitävät menneisyyden monumentteja yhteisenä perintönään. Ymmärretään yhteinen vastuu niiden säilyttämisestä tuleville polville. Meidän velvollisuutenamme on jättää ne jälkeemme kaikessa aitoudessaan.”¹²⁸

Museo-objektin tehtävänä on siirtää tietoa (sanomaa). Kappaleessa 4. todetaan objektissa koetun aitouden olevan ennen kaikkea kiinni objektin kautta välitetystä sanomasta ja siitä että tämä koetaan aidoksi. Kuitenkin rakennusten kohdalla arvokkaaksi koettu sanoma on muuttunut ajan saatossa. Asiantuntijalausunnoissa aitouskiistassa eivät restauroinnin ja konservoinnin ammattilaiset kuitenkaan täsmentäneet, miksi heidän näkökulmastaan liiteriosaa kuolinmökistä ei enää purettaisi. Korjaustapa on rakennetun museokohteen kohdalla kuitenkin oleellinen toimenpide ja siksi tärkeä mietittäessä objektista välittyvää viestiä.

Rakennukselle tehtävän korjauksen aikana sen aitous määritellään aina uudelleen: mitä jätämme, mitä poistamme. Näillä ratkaisuilla vaikutetaan rakennuksesta välittyvään sanomaan. Nykyisen restaurointikäsitteyksen mukaan korjaaminen koetaan lähes aina museoarvoa laskevana toimenpiteenä.¹²⁹ Tällöin alkuperäistä materiaalia häviää ja kohteen autenttisuus kärsii. Näin ollen jatkuva ylläpitoa vaativien kohteiden kohdalla kyse on ylitsepääsemättömästä dilemmasta. Jos kohdetta korjataan, hävitetään siitä tärkeäksi koettua alkuperäistä materiaalia. Toisaalta jos rakennusta ei korjattaisi, olisi vaikutus sama. Vähitellen koko rakennus rapistuisi ja lopulta katoaisi. Tämä tuli esille esimerkiksi nykyisen kuolinmökin ulkovuorauksesta keskusteltaessa:

”Rakennus on vuorattu kahteen kertaan, 1939 ja 1952. Onpa mökki ollut joskus jopa punamullattu, muttei tiedetä milloin. Sotien

¹²⁸ Venetsian julistuksen suomenkielisen versio löytyy esim.

<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=9389&lan=sy> (luettu 3.4.2011, päivitetty 2.3.2011).

¹²⁹ Tämä tulee esille myös käytetyssä tutkimusaineistossa. Esimerkiksi Pekka Kärjen lausunto Keski-Uusimaassa 11.10.1997 ”Kärki myöntää, että mökki ei ole samalla tavalla autenttinen kuin vaikka Ainola. Hän pitää valitettavana sitä, että rakennus on vuorattu liian leveillä laudoilla.”.

jälkeen tehdyssä remontissa haettiin kuitenkin kestäväää ratkaisua.

-Vuoraamatta rakennusta ei voida pitää enää. Hirret eivät kestä sitä. Ei kannattaisi rettelöidä ulkokuoresta. Tärkeintä on arvokas sisus ja Kiven persoonan löytyminen”¹³⁰

Professori Janne Vilkuna on luennoillaan ajatuksia herättävästi esittänyt väitteen siitä, että eri kansakunnat museoivat merkkimiehiään muistaakseen heidän kotejaan. Yleensä näitä kotimuseoita on yksi, mutta kansakunnan historialle aivan erityisen tärkeäksi koetuilla ihmisillä näitä voi olla kaksi. Yleensä tämä tarkoittaa synnyinkotia ja paikkaa, jossa ihminen on viettänyt viimeiset hetkensä. Aleksis Kiven kohdalla tämä väittämä erityisen arvokkaasta henkilöstä pitää paikkansa, koska hänen synnyinkotinsa Nurmijärven Palojoella toimii myös museona. Aleksis Kiven kohdalla hänelle omistettut rakennukset eivät kuitenkaan lopu tähän. Pysin tässä kappaleessa vertaamaan muita Kiveen liitettyjä rakennuksia kuolinmökkiin. Samalla kiinnitän huomiota niiden aitouteen eli niistä välitettyyn sanomaan suhteessa siihen aikaan jolloin niitä on muutettu museoksi tai niissä on tehty korjauksia.

Yksi tällainen Kivelle omistettu rakennus on Seurasaaren ulkomuseossa oleva Aleksis Kiven tupa, joka siirrettiin museoon Siuntiossa kesällä 1913. Ylioppilaaksi valmistumisensa jälkeen Kiven kerrotaan viettäneen aikaansa paljon Siuntiossa ja kirjoittaneen mökissä näytelmät *Nummisuutarit* ja *Kullervo*. Rakennuksessa säilynyttä autenttista materiaalia ovat lähinnä vain irtokalusteet, koska pystytystöiden yhteydessä 1913 se paloi maan tasalle. Kalusteita ei kuitenkin oltu ehditty viedä sisälle, joten uudelleen rekonstruoitu rakennus sai alkuperäisen mökin sisustuksen.¹³¹ Alkuperäisen materiaalin määrä on siis varsin samankaltainen verrattuna Kiven kuolinmökkiin Tuusulassa. Myös kuolinmökissä on useiden kunnostustoimenpiteiden myötä vaihdettu suurin osa hirsistä, ulkovuorauksesta ja muista osista, jotka ajan myötä vaativat niin sanottua dynaamista restaurointia eli jatkuvaa

¹³⁰ Pekka Kärjen lausunto Keski- Uusimaassa 11.10.1997.

¹³¹ Valonen 1994, 108.

huoltoa ja korjaamista. Tarkasteltaessa mökkien museoarvoa nykypäivästä käsin voidaankin ne nähdä varsin erilaisiksi.

Kuolinmökin ja Seurasaaren tuvan muuttaminen museorakennuksiksi on tapahtunut samana vuonna 1913. Tällöin ajatukset rakennussuojelun tavoista ovat olleet vasta kehittymässä Suomessa ja toimintatapoja vielä etsittiin. Paikallaan vaalitut kohteet olivat ennen kaikkea keskiaikaisia kirkkoja ja linnoja, joiden korjaamisessa käytettiin niin sanottua tyylirestaurointia eli rakennukset kunnostettiin edustamaan omaa aikakauttaan ja aikakaudelle tyyppillisiä tyyli-ihanteita.¹³² Näissä korjauksissa voidaan katsoa edustavuuden olleen korjauksilla haluttu sanoma. Puurakennukset kiinnostivat suojelukohteina kansatieteellisestä näkökulmasta, ja niiden kohdalla yksi ajattelumalli oli vaalittavan rakennuksen siirtäminen osaksi museoympäristöä eli ulkomuseoihin.¹³³ Ajateltiin, että vaalittava kansanperinne ja rakennuskulttuuri säilyvät museoiden sisällä.¹³⁴ Kuten jo edellä kerrottiin, myös kuolinmökkiä ajateltiin siirrettäväksi Seurasaareen, mutta hankkeesta luovuttiin rahan puutteen vuoksi¹³⁵. Rakennus päätettiin säilyttää omalla paikallaan, jonka jälkeenpäin on voitu katsoa olleen sen arvoa lisäävä seikka. Paikallaan museoimisen, eli niin sanotun in situ -suojelun periaatteet ovat juurtuneet Suomen kansatieteellisissä kohteissa vasta 1960-luvun kuluessa. Erityisesti tähän on vaikuttanut keskustelu ”paikan hengestä”, joka menetetään rakennuksen siirron

¹³² Lindh 1996, 19–23.

¹³³ Ulkomuseoliikkeen esikuvana on pidetty Skansenin ulkomuseota Tukholmassa ja erityisesti museon perustajaa Arthur Hazeliusta. Museologian professori Janne Vilku on erityisesti korostanut Hazeliuksen kääntäneen museoiden mielenkiinnon kuriositeeteista eli erilaisista aarteista omaan kansaan. Näin syntyi ensimmäinen kansatieteellinen kokoelma Nordiska museet ja myöhemmin ajatus pienoisruotsin kokoamisesta Tukholmaan eli Skansenin ulkomuseo 1891. Vilku 2007, 25–27.

¹³⁴ Ajatus on poimittu Riitta Ailion Seurasaaren museon 100-vuotisjuhlapuheesta. Tässä hän korosti Seurasaaren ulkomuseon olleen rakennussuojelun ensi askeleita Suomessa, vaikka nykyajasta käsin se vaikuttaisi ajatuksena oudolta.

¹³⁵ Ylioppilaslehti 1934, nro. 16. Rahan puute on siis usein sanottu olleen siirron esteenä, mutta olisiko myös mahdollista, että päätöksen taustalla on ollut se seikka, että Seurasaaressa oli juuri pystytetty yksi A. Kivistä muistuttava rakennus. Myös ajatus kansankulttuurin suojelusta kokonaisuudessaan ulkomuseoissa oli nykyajasta katsottuna jopa hieman huvittavia piirteitä. Esimerkiksi Seurasaaren ulkomuseon ensimmäisenä siirrettynä kokonaisuutena ovat olleet Niemelän torppa ja sen ulkorakennukset. Alkuvuosina torpassa myös asuttiin, jolloin ajateltiin näytettävän perinteistä suomalaista agraarista talonpoikaiselämää aidoimmillaan.

yhteydessä. Nykyisin paikan henki ja sen säilyminen on yksi valintakriteereistä valittaessa esimerkiksi maailmanperintökohteita.¹³⁶

Vuosisadan alun museoajattelussa Aleksis Kiven kuolinmökin muuttaminen museoksi omalla paikallaan ei ollut läheskään itsestään selvää. Vaikka mökin ympäristö onkin muuttunut Kiven ajoista, voidaan nähdä, että se ei ole menettänyt niin sanottua paikan henkeä, eli kosketustaan ympäristöönsä. Tällöin se on ollut myös muistojen paikka tuusulalaisten ihmisten mielikuville Aleksis Kivestä. Tästä näkökulmasta kuolinmökki on aito eli se kykenee siirtämään viestiä autenttisuudessa, vaikkakin muuttuneessa ympäristössään. Tällaisen ”muistin paikan” tarpeellisuudesta on osoituksena Siuntioon Fanjunkarsin tilalle 2000-luvulla rakennettu kopio rakennuksesta, jossa sanottiin Kiven kirjoittaneen Seitsemän veljestä -romaanin¹³⁷. Museorakennuksella, kuten millä tahansa muulla museo-objektilla, on siis tehtävänä olla muistia stimuloiva ja ylläpitävä kohde. Tarvittaessa se saatetaan rakentaa uudelleen, vaikka alkuperäisen materiaalin ja rakennustekniikan aitouden näkökulmasta rakennus olisi täysin 2000-luvun tuote. Tämä jo sinällään osoittaa sen, että museoarvoa pohdittaessa ei mittarina toimi ainoastaan autenttisenä säilynyt materiaali, vaan myös se kaikki kulttuurinen arvostus, mitä kohteen kautta halutaan välittää. Museorakennuksien kohdalla tämä viesti ja sen välittämä aitous on muuttunut ajan saatossa vaalittavan rakennuksen ympäristösuhdetta huomioivaksi.

Kappaleessa alussa esitetty asiantuntijoiden esittämä kritiikki osoitti kuitenkin vuosien 1952–53 korjaustoimikunnan ratkaisuihin. Vielä 1950- ja 60-luvuilla vallalla ollut restaurointitapa oli lähes yksinomaan palauttavaa restaurointia, jossa pyrittiin rakennus saamaan mahdollisimman lähelle alkuperäistä ulkoasua.¹³⁸ Restauroinnin tavoitteet muuttuivat vuosisadan alun korjaustavoista ja alettiin korostaa tieteellisen tutkimuksen merkitystä

¹³⁶ Vilkuna 2005, 175–181.

¹³⁷ <http://www.fanjunkars.fi/index.html> (katsottu 11.10.2010, päivitystietoa ei ole saatavilla).

¹³⁸ Kairamo 2006, 21.

korjauspäätöksissä. Tavoitteena oli saattaa rakennus mahdollisimman lähelle alkuperäistä eli faktuaalista, ensimmäistä ulkoasuun.¹³⁹ Korjaustyöt perustuivat aina tarkkaan tieteelliseen tutkimukseen, joka erottaa ne esimerkiksi 1800-luvun kirkkokorjauksista¹⁴⁰.

Myöhemmin 1970-luvulta lähtien restauroinnin päämääräksi on vähitellen noussut materiaalisen autenttisuuden säilyttäminen kaikkine aikakerroksineen.¹⁴¹ Taustalla on ollut keskustelu palauttavan restauroinnin mahdottomuudesta. Rakennuksiin palautettu ulkoasu vanhoine lisäyksineen (tai uudempien lisäysten poistaminen) eivät kuitenkaan palauta rakennusta alkuperäiseksi. Palauttaminen on aina korjausajankohtansa tulkintaa rakennuksen vaiheista, mutta alkuperäistä se ei tuo takaisin.¹⁴²

Nykykäsitys oikeista restaurointiperiaatteista tarkoittaa siis kaikkien rakennuksessa olevien historiallisten kerrostumien säilyttämistä. Nykyhetkessä aitous on materiaalin säilyttämisestä lähtevää, mutta vuonna 1952 rakennuksen ulkonäöllinen viesti ja sen "alkuperäisyys" koettiin tärkeämmäksi. Kun restauroinnissa säästetään kaikki kerrokset, uskotaan rakennuksen tällöin parhaiten säilyttävän tietoa menneisyyden todisteena. Jos spekuloidaan, että vuoden 1952 toimikunta olisikin päättänyt jättää eteisosan rakennukseen, olisi nykytekniikalla mahdollisesti valmiudet selvittää eteisosan ikä. Niin sanotun puunlustomittauksen eli dendrokronologisen tutkimuksen avulla pystyttäisiin mahdollisesti antamaan tarkka vastaus liiteriosaan käytetyn puutavaran iästä.¹⁴³ Näin ollen lisäosan poistaminen on tästä ajasta katsottuna laskenut museo-objektista saatavaa tietoarvoa.

¹³⁹ Termit konseptuaalinen, f-aktuaalinen ja aktuaalinen ovat museologian professori Peter van Menschin luomia. Katso Mensch 1990,146.

¹⁴⁰ Tieteelliseen tutkimukseen perustuva restaurointitoiminnan painotus näkyy esimerkiksi ensimmäisessä restaurointia koskevassa kansainvälisessä julistuksessa eli ns. Ateenan julistuksessa vuodelta 1931.

¹⁴¹ Kairamo 2006, 119–122.

¹⁴² Mensch 1990, 149.

¹⁴³ Esimerkiksi Suomen keski-aikaisten kirkkoja on määritelty nuoremmiksi kuin on oletettu juurikin dendrokronologisen tutkimuksen avulla. Puunlustomittausta pidetään varsin luotettavana menetelmänä, mutta kaikilta osin uudet iänmäärittämenetelmät eivät ole vielä saaneet yleistä hyväksyntää. Katso esim. Tieteessä tapahtuu 2004/3. <http://www.tieteessatapahtuu.fi/0304/ringbom.pdf>

Voidaan hyvällä syyllä sanoa, että kuolinmökin korjaus on myös oman aikakautensa kuva aitoudesta. Samanlaisen korjauksen on saanut kokea myös Palojoella oleva Aleksis Kiven synnyinkoti, joka restauroitiin vuonna 1951 mahdollisimman lähelle sitä asua, jollaisen rakennuksen pääteltiin olleen Kiven syntyessä. Tästä näkökulmasta Aleksis Kiven kuolinmökki edustaa 1950-luvun restaurointikäsitteillä saavutettua aitoutta. Se on siis aito suhteessa omaan korjausajankohtaansa, mutta kaikilta osin se ei enää vastaa muuttuneeseen käsityksemme aitoudesta.

5.2. Aleksis Kiven kuolinmökin museoarvo

”Objektin todistusvoima ja sen sisältämä informaatio eli objektin museoarvo on sen tärkein ominaisuus museologisessa kontekstissa. Toisaalta se, mitä objektin katsotaan dokumentoivan, näyttää vaihtelevan.”¹⁴⁴

Usein museoarvon tärkeimpänä mittarina pidetään museo-objektin sisältämää tietoarvoa ja tätä kautta tulevaa todistusvoimaa menneisyydestä. Kuitenkin usein museoarvoa pohdittaessa korostetaan myös sitä, että museossa oleva esineen merkityksen tulevan suurelle yleisölle esille vasta tulkinnan kautta. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä hetkeä, jolloin esine tuodaan säilytystilasta ja sen ympärille kootaan näyttely, jossa se esitetään dokumenttina jostain tietystä ilmiöstä, aikakaudesta tai kulttuurista.¹⁴⁵ Samaa esinettä voidaan erilaisten tulkintojen kautta esitellä myös täysin erilaisissa konteksteissa. Tästä ilmiöstä käytetään termiä kaksoisrepresentaatio.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Kinanen 2007, 183.

¹⁴⁵ Kinanen 2007, 174–184.

¹⁴⁶ Käsite on ruotsalaisen Kjell Hansenin esittelemä, mutta esimerkiksi Solveig Sjöberg-Pietarinen käyttää Turun Luostarinmäen ja Tampereen Amurin ulkomuseoalueiden syntyä käsittelevässä väitöskirjassaan. Hansen 2001, 162–169. Sjöberg-Pietarinen 2004, 6, 27. Kinanen 2007, 181.

Aleksis Kiven kuolinmökkin kohdalla tiedetään varsin hyvin representaation ensimmäinen vaihe, jolloin museo-objekti valittiin museoesineeksi. Mökki on siirtynyt Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan omistukseen vuonna 1910, mutta varsinainen siirtyminen museo-objektiksi tapahtui kuitenkin vasta Stenvallien kuoleman jälkeen joulukuussa 1913. Museoimisen taustalla on ollut Aleksis Kiven kirjallisen tuotannon tutkiminen ja sitä kautta Kiven nostaminen suomalaisen kaunokirjallisuuden synnyn symboliksi¹⁴⁷. Tästä näkökulmasta Kiven persoona palveli oman aikansa tarvetta korostaa suomen kieltä ja tätä kautta suomalaista identiteettiä. Representaation toinen vaihe eli tulkinta on Aleksis Kiven kuolinmökkin kohdalla tarkoittanut käytännössä niitä hetkiä, jolloin rakennusta on korjattu uuteen asuun.

Rakennuksesta on ollut löydettävissä ainakin kolme eri vaihetta, jolloin sitä on korjattu aina "aidompaan" ulkoasuun.¹⁴⁸ Jokaisen korjauksen yhteydessä on tehty uusi tulkinta Aleksis Kiven elämästä mökissä. Lukuisten korjausten myötä rakennuksessa olevan alkuperäisen materiaalin määrä on laskenut. "Alkuperäistäminen" on siis vähentänyt mahdollisuutta suorien tulkintojen tekemiseen Aleksis Kiven elämästä mökissä, ja tämän takia sen dokumenttiarvo on laskenut vuosien varrella. Jos informaatioarvoa ajatellaan museoarvon tärkeimmäksi mittariksi, niin Aleksis Kiven kuolinmökkin kohdalla museoarvo on vähäinen.

Museologian professori Susan Pearce on nostanut esille museo-objektin semioottisen ulottuvuuden. Hän on lainannut kommunikaatioteoriastaan kuuluisan Edmund Leachin avainkäsitteitä merkki (sign) ja symboli (symbol). Museo-objektit toimivat Pearcen mukaan merkkeinä silloin, kun niillä on todellinen yhteys edustamaansa kokonaisuuteen. Pauliina Kinanen on lisännyt tähän, että objekti toimii merkkinä silloin kuin sen yhteys on metonyyminen eli objekti toimii dokumenttina edustamastaan kokonaisuudesta.¹⁴⁹ Kuten jo edellä todettiin, niin Aleksis Kiven

¹⁴⁷ Katso kappaleet 2.1 ja 2.2

¹⁴⁸ Katso kappale 3.2

¹⁴⁹ Pearce 1992,27. Katso myös Kinanen 2007, 183.

kuolinmökin kohdalla sen dokumenttiarvo Aleksis Kiven elinajasta on heikentynyt lukuisten korjausten myötä. Pearcen mukaan museo-objekti toimii symbolina silloin kun siihen erilaisten tulkintojen kautta assosioidaan sellaisia arvoja ja tapahtumia, joihin objekti ei suoraan viittaa dokumenttina.¹⁵⁰

Aleksis Kiven kuolinmökin kohdalla voidaan tulkita, että se toimii nykyisin ennen kaikkea symbolisena merkinä Aleksis Kiven elämästä Tuusulassa. Rakennusten kohdalla tämä symboliarvo tulee esille usein silloin kun rakennusta uhkaa totaalinen häviäminen tai se on jo tuhoutunut. Esimerkkejä tällaisista tuhoutuneista rakennuksista löytyy useita. Mielenkiintoisimpia ovat esimerkit, joissa tuhoutuneet rakennukset on rakennettu uudelleen täydellisen tuhoutumisen jälkeen. Uudelleenrakentamista ei voi perustella ainoastaan esteettisillä syillä, vaan rakennuksella on oltava erityinen symboliarvo yhteiskunnalle.

Esimerkiksi Varsovan kaupungin vanha keskusta tuhoutui 85 prosenttisesti toisen maailmansodan seurauksena, mutta rakennettiin uudelleen säilyneiden dokumenttien avulla¹⁵¹. Rekonstruointia perusteltiin vanhan kaupungin kansallisella merkityksellä puolalaisten identiteetille¹⁵². Vastaavana esimerkkinä voidaan Suomesta pitää esimerkiksi Turun linnaa¹⁵³ ja ehkä tuoreimpana Tyrvään kirkkoa. Tällaisissa korjauksissa tärkeimpänä päämääränä on suojella rakennuksen tuottamaa kulttuuri- ja symboliarvoa. Niitä pidetään aitoina kulttuurinsa symbolirakennuksina vaikka uudelleen rakennettuna. Kohteen rekonstruoinnilla voidaan symboloida myös laajemmin kulttuurin jatkuvuutta ja varmistaa kulttuurille tärkeiden arvojen säilyminen myös tulevaisuudessa.

Materiaalisella kulttuuriperinnöllä on siis oma tehtävänsä. Se palvelee fyysisenä todisteena sitä kertomusta (tulkintaa), joka

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ <http://whc.unesco.org/en/list/30> (katsottu 30.1.2011, päivitystietoa ei ole saatavana).

¹⁵² Jokilehto 1999, 285.

¹⁵³ Turun linna kärsi pahoin 2.maailmansodan pommituksissa ja se korjattiin heti sodan jälkeen osittain rekonstruoimalla. Katso Aarnipuu 2008.

rakennuksen, esineen tai muun museo-objektin ympärille on luotu. Tämän narratiivin merkitys voidaan kiteyttää:

*"...-heritage narratives are not produced for nothing or for fun, but in order to , for example, preserve cultural values, attract tourists and tourists spending, or to reinforce specific place identities."*¹⁵⁴

Kuolinmökin debatin olennaisena kiistakysymyksenä on kuitenkin ollut se narratiivi, mitä mökin kautta halutaan viestiä menneisyydestä. Vaikka Aleksis Kiven kuolinmökki ei kaikkien tuusulalaisten mielestä ole aito museorakennus, ei sen museoarvoa voi katsoa pelkästään fyysisen ulkomuodon ja säilyvyyden perusteella. Jos mökki ei olisi säilynyt edes tässä muodossa, niin Tuusulan rantatien ympäristöltä olisi puuttunut yksi olennainen "muistojen paikka".

Kiistanalaisessa nykyasussaankin kuolinmökkiin voidaan liittää sille olennaisia symboliarvoja, kuten Aleksis Kiveen ja hänen kirjallisiin saavutuksiinsa liitettyjä kulttuurisia arvoja, matkailuelinkeinon liittyviä arvoja ja myös ristiriitaisena paikallista identiteettiä vahvistavia arvoja. Kuolinmökin kohdalla kahden päällekkäisen historian tulkinnan tai historiakäsityksen voi nähdä museoarvoa laskevana tai nostavana seikkana. Se joko sekoittaa ja hämmentää katsojaa tai sitten se herättää mielenkiintoa mökkiä kohtaan. Itse näen sen vain kasvattavan mielenkiintoa mökkiä kohtaan ja ristiriitaisuuksien kuuluvan osaksi mökin museoarvoa. Se haastaa katsojaa tekemään omia tulkintoja menneisyydestä. Kuolinmökillä on ollut ja on edelleen ihmisiä inspiroiva merkitys ja tätä kautta tulevaa museoarvoa.

¹⁵⁴ Groote 2008, 181.

6. Johtopäätökset

Museoarvon parhaimpina mittarina pidetään objektin kykyä siirtää sanomaa eteenpäin. Jotta museo-objekti koettaisiin aidoksi, niin siitä siirtyvä sanoma täytyy olla myös vastaanottajan mielestä aitoa. Kuitenkin objektin aitous on luonteeltaan suhteellista ja se saattaa vaihdella eri kulttuureissa, eri aikakausina ja erilaisten vastaanottajien arvojen mukaan. Aleksis Kiven kuolinmökistä käydyssä kiistassa oli erotettavissa kaksi eri tavalla muodostunutta aitouskäsitystä: yhteisöllinen ja museoiden luoma aitouden määritelmä. Kuolinmökin aitoudesta käydyssä kiistassa oli pääkäsityksenä näiden kahdella eri tavalla muodostetun historiakäsityksen yhteensovittamisen vaikeudesta.

Monien paikkakuntalaisten epäaitona pitämä mökki ja siitä käyty keskustelu pohjaavat pitkälti suullisen muistitiedon perusteella muodostettuun historiakäsitykseen, kun taas museoiden luoman historiankuvan taustalla on tieteellis-objektiivinen ajattelumaailma. Tuusulan museon ja Museoviraston tutkimuksissa pystyttiin osoittamaan, että mökki on jossain vaiheessa ollut nykyisen kokoinen ja muotoinen, mutta viimeistä vakuuttavaa todistetta Aleksis Kiven aikaisesta asusta ei löytynyt. Museoiden johtopäätökset ovat niiden ymmärtämän aitouden näkökulmasta loogisia.

Tutkimuksessa käytetyt lehtileikkeet eivät mahdollistaneet suorien päätelmien tekemistä tuusulalaisesta kollektiivisesta muistista Aleksis Kiven kuolinmökin osalta. Keskustelun voi tulkita kuitenkin kahden eri osapuolen pyrkimyksenä määritellä kulttuuriperinnön ja kollektiivisen muistin sisältöjä. Käydystä keskustelusta voi tulkita myös viitteitä museoiden roolin muuttumisesta kulttuuriperinnön määrittelijänä. Yhteiskunnan muutosten myötä keskustelu kulttuuriperinnöstä on muuttunut entistä avoimemmaksi. Aleksis Kiven kuolinmökin aitoudesta käyty debatti käy tästä hyvänä esimerkkinä. Muuttuneessa tilanteessa myös museot ovat joutuneet reagoimaan ja miettimään omia toimintatapojaan. Tämä näkyy esimerkiksi museologisessa keskustelussa museoiden päämääristä.

Nykyisin painotetaan museoiden roolia ihmisten ja yhteisöiden aktivoijina sekä erilaisten identiteettien turvaajina. Tästä näkökulmasta ihmisiä tulisi kannustaa omakohtaiseen tulkintaan valmiiden vastausten sijaan. Aleksis Kiven kuolinmökki ja sen aitouden pohdinnat ovat toimineet ihmisiä aktivoivana mysteerinä. Jotta näin olisi myös tulevaisuudessa, tulisi ihmisiä edelleen kannustaa omien tulkintojensa tekemiseen mökistä. Tästä näkökulmasta kuolinmökin ristiriitainen menneisyys nostaa mielenkiintoa niin kuolinmökkiä kuin Aleksis Kiven Tuusulassa viettämää ajanjaksoa kohtaan.

Vaikka kaikkien tuusulalaisten historiakäsitys, Aleksis Kiven kuolinmökin nykyasu ja siitä Tuusulan museon esittämä arviot eivät aina kohtaakaan toisiaan, on kuolinmökki edelleen tärkeä symbolirakennus omalle ympäristölleen. Ilman sitä Tuusulan Rantatien historialle tärkeä taiteilijayhteisön syntytarina jäisi vaille alkupistettään. Sen merkitysarvon voi nähdä olevan ennen kaikkea symbolinen, koska alkuperäisestä materiaalista suurin osa on jo vaihdettu. Tämä on samalla vähentänyt mökin dokumenttiarvoa ja vähentänyt mahdollisuuksia mökin kautta tehtävien tulkintojen tekemiseen Aleksis Kiven elämästä.

Museoarvoa määriteltäessä ei siis tulisi katsoa vain esineen ulkonäöllistä säilymistä tai objektin tietoarvoa. Museo-objektilla voi olla myös sellaista symboliarvoa, jota on millään mittarilla vaikea mitata. Pohjimmiltaan Aleksis Kiven kuolinmökissä käydyssä keskustelussa on ollut kyse aitouden määrittelystä. Aitous ja epäaitous ovat ennen kaikkea katsojien mielikuvien varassa. Museot eivät myöskään pysty olemaan ainoita aitouden määrittelijöitä, vaan aitous määritellään aina uudelleen jokaisen katsojan toimesta eli se on luonteeltaan relatiivista. Käydyssä keskustelussa suhde aitouteen oli poolista eli mökki on joko aito tai epäaito. Kuitenkin aitouteen on vaikea antaa yhtä suoraa vastausta. Esimerkiksi Aleksis Kiven kuolinmökkiä voidaan tulkita myös suhteessa korjausajankohtaansa eli se edustaa 1950-luvun käsitystä aidosta Aleksis Kiven viimeisestä asumuksesta. Tässä suhteessa museoiden aitouskäsitys on muuttunut ajan saatossa.

Museo-objekteina olevia rakennuksia korjataan jatkuvasti, jolloin niiden aitous määritellään joka korjauksessa uudelleen. Nykyisestä

kuolinmökistä pystyy tulkitsemaan, kuinka Aleksis Kiven elämä on kiinnittynyt osaksi suomalaista ja tuusulalaista identiteettiä. Menneisyyden tarkoituksena ei ole olla vain mennyttä, vaan ennen kaikkea rikastuttaa nykyhetkeä. Tästä näkökulmasta Kiven kuolinmökillä on edelleen huomattavaa museoarvoa.

Lähdeluettelo

Internet lähteet:

Jyväskylän yliopisto:

<https://webapps.jyu.fi/koppa/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/diskurssianalyysi> (katsottu 14.12.2010, päivitystieto puuttuu)

Opetus- ja kulttuuriministeriön kotisivut:

http://www.minedu.fi/OPM/Kansainvaelliset_asiat/kansainvaelliset_jaerjestoet/unesco/sopimukset/?lang=fi (katsottu 3.4.2001, päivitystieto puuttuu)

Rakennusperintö portaali:

http://www.rakennusperinto.fi/muuta_sisaltoa/kasitteisto/fi_FI/Kasitteisto/ (katsottu 16.2.2011, päivitetty 21.7.2010)

Peter Van Mensch in väitöskirjan löytyy osittain päivitettyinä osoitteesta:

http://www.muzeologie.net/downloads/mat_lit/mensch_phd.pdf, (katsottu 8.12.2010, päivitetty 1997)

The International Council of Museums:

http://www.international.ico_mos.org/charters/nara_e.htm (luettu 21.12.2010, päivitetty tammikuussa 2005).

Pro Fanjunkars- seuran kotisivut:

<http://www.fanjunkars.fi/index.html> (katsottu 11.10.2010, päivitystietoa ei ole saatavilla)

Tieteessä tapahtuu -lehti:

<http://www.tieteessatapahtuu.fi/0304/ringbom.pdf> (katsottu 17.2.2011)

Tuusulan kunta:

<http://www.tuusula.fi/teksti.tpl?id=353;numero=67240192> (Luettu 1.2.2010, päivitetty 7.1.2010)

Ympäristöministeriön kotisivut:

<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=9389&lan=sv>

(katsottu 3.4.201, päivitetty 2.3.2011)

Painetut lähteet:

Aarnipuu, Petja: *Turun linna kerrottuna ja kertovana tilana*, SKS, Helsinki 2008

Ahonen, Sirkka: *Historiaton sukupolvi? -historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990-luvun nuorison keskuudessa*, Suomen historiallinen seura, Helsinki 1998

Aurasmaa, Anne: *Salomonin talo- museon idea renenssanssiajattelun valossa*, Helsinki 2002

Davis, Peter: *New Museologies and the Ecomuseum*. Julkaisusta Graham, Brian. Howard, Peter (toim.): *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*, Cornwall 2008

Fingerroos, Outi. Peltonen, Ulla-Maija: *Muistitieto ja tutkimus*. Julkaisusta Fingerroos, Outi (toim.): *Muistitietotutkimus: metodologisia kysymyksiä*, SKS, Helsinki 2006

Graham, Brian: *Introduktion: Heritage and identity*. Julkaisusta Graham, Brian. Howard, Peter (toim.): *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*, Cornwall 2008

Groote, Peter. Haartsen, Tialda: *The Communication of Heritage: Creating Place Identities*. Julkaisusta Graham, Brian. Howard, Peter (toim.): *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*, Cornwall 2008

Hansen, Kjell 2001: *Att skapa förgangen verklighet*. Julkaisusta *Friluftsmuseet*. Kulturen 2001, Lund 2001.

Hakkarainen, Kai. Lonka, Kirsti. Lipponen, Lasse: *Tutkiva oppiminen. Järki, tunteet ja kulttuuri oppimisen sytyttäjänä*, Helsinki 2005

Halonen, Tero. Kolbe, Laura (toim.): *Suomalaiset Symbolit*, Jyväskylä 2005

Harle, Vilho. Moisio, Sami: *Missä on Suomi? - Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*. Vastapaino, Gummerus, Jyväskylä 2000

Helsingin yliopiston ylioppilaskunta, *Aleksis Kiven kuolinmökki* (esite), Helsinki 1971

Holma, Sirkka: *"Syvälahden mökin vaihteita"* Julkaisusta *Tuusula-Seuran aikakirja - Millenium juhlakirja*, Tuusula-Seura, Savio 2000

Hooper-Greenhill, Eilean: *Museums and the Shaping of Knowledge*, Routledge, London 1992

Jokilehto, Jukka: *History of Architectural Conservation*, Butterworth-Heinemann, Oxford 1999

Kairamo, Maija: *Restaurointitappeja aikaraitteella - puoli vuosisataa rakennussuojelua ja restaurointia Suomessa*, Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston tutkimuksia 2006/25

Kalela, Jorma: Muistitiedon näkökulma historian. Julkaisusta Fingerroos, Outi (toim.): *Muistitietotutkimus: metodologisia kysymyksiä*, SKS, Helsinki 2006

Kauppinen, Eino: *Aleksis Kiven kuolinmökki kansallisena muistomerkkinä* Artikkelikirjasta *Spei Suae Patria Debit*. Muistojulkaisu Ylioppilastalon 75-vuotisjuhliin. Minnesskrifft till studenthusets 75-årsjubileum, Helsinki 1945

Karvonen, Minna. Teräs, Ulla. Mattila, Mirva. Kukko, Eeva: *Museot vaikuttajina - tarve ja tavoitekarttoitus*, Museovirasto, Yliopistopaino 2007

Kinanen, Pauliina: *Museologiset objektit*. Teoksesta Kinanen, Pauliina: *Museologia tänään*, Suomen museoliitto, Gummerus 2007

Kivi, Aleksis: *Kootut teokset 1.: Seitsemän veljestä*. SKS, Helsinki 1944 (alkuperäinen teos on julkaistu neljänä vihkona vuonna 1870)

Lindgren, Liisa: *Monumentum: Muistomerkkien aatetta ja aikaa*, SKS, Helsinki 2000

Lonkila, Helena: Peilikäs peilinä- kainuulaisen peilikäsraanun kulttuurisen arvon määräytyminen. Kainuun museon julkaisuja 2005, Kopijyvä Oy 2005 (Jyväskylän yliopiston museologian laitokselle tehty pro gradu-tutkimus, 2004)

Lowenthal, David: *Past is a foreign country*, Cambridge 1985

Lowenthal, David: *Heritage Crusade and Spoils of History*, Cambridge 1998

Mensch, Peter van: *Towards a methodology of museology*, (väitöstutkimus Zagrebin yliopistosta 1992, paperiversio löytyy Jyväskylän yliopiston kirjastosta)

Mensch, Peter van: *Methodological museology, or, towards a theory of museum practice*: Julkaisusta Pearce Susan (toim.): *Objects of knowledge*, Leicester University Press, London 1990

Meri, Veijo: *Aleksis Stenvallin elämä*, Otava, Keuruu 1973

Novick, Peter: *The holocaust and collective memory: the American experience*, Bloomsbury, Lontoo 2000

O'Keefe, Tadhg: *Landscape and Memory: Historiography, Theory, Methodology*. Julkaisusta Moore, Niamh. Whelan, Yvonne: *Heritage, Memory and the Politics of Identity-New Perspectives on the Cultural Landscape*, Ashgate 2007

Pearce, Susan: *Museum, Objects and Collections*, Leicester University Press, London 1992

Rahikainen, Esko: *Kivi*, Gummerus, Jyväskylä 1984

Russo, Angelina. Watkins, Jerry. Lynda, Kelly. Chan, Sebastian: *Social Media and Cultural Interactive in Museums*. Julkaisusta Nordisk museology 1/2007

Seixas, Peter: *Introduktion*. Julkaisusta Seixas, Peter (toim.), *Theorizing historical consciousness*, University of Toronto Press, Toronto 2006

Sola, Tomislav: *Essays on museums and their theory: Towards a cybernetic museum*, Suomen museoliitto, Helsinki 1997

Sihvo, Hannes: *Elävä Kivi*, Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 889, Gummeruksen kirjapaino Oy, Jyväskylä 2002

Tarkiainen, Kari: *Viljo Tarkiainen: suomalainen humanisti*, Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia, Mäntän kirjapaino 1987

Tarkiainen, Viljo (toim.): *Aleksis Kiven muisto*, Kustannusosakeyhtiö Ahjo, Helsinki 1919

Tarkiainen, Viljo: *Aleksis Kivi: Elämä ja teokset* (6. painos), WSOY, Juva 1984

Valonen, Niilo. Vuoristo, Osmo: *Suomen kansanrakennukset*, Museovirasto, Vammala 1994

Valtonen, Hannu: *Tavallisesta kuriositeetiksi. Kahden Keski-Suomen Ilmailumuseon Messerschmitt Bf 109-lentokoneen museoarvo*, Jyväskylä Studies in Humanities, Kari Ky, Jyväskylä, 2006.

Vilkuna, Janne: *Kaksi Niemelää- Torpan paikka Konginkankaalla ja torpan rakennukset Helsingissä*. Teoksesta Talvio, Tuukka: *Museon muisti- Ritva Wäreén juhla*kirja, Taidehistoriallisia tutkimuksia 31, Taidehistorian seura, Vammala 2005

Vilkuna, Janne: *Museologian vaihteita*. Teoksesta *Museologia tänään*, Kinanen Pauliina (toim.) Suomen museoliiton julkaisuja 57, Gummeruksen kirjapaino Oy, Jyväskylä 2007

Aikakaus- ja sanomalehdet:

Arkkitehtilehti 2/2000, Tommi Lindhin artikkeli *Tyylirestaurointi ennen ja nyt*

Helsingin Sanomat 12.5.1997, 10.6.1997, 18.6.1997, 29.6.1997, 11.10.1997

Hyvinkään Sanomat 22.6.1997

Keski-Uusimaa 7.9.1997, 28.9.1997, 11.10.1997

Kulttuurin tutkimus 2006, nro 23:1

Tieteessä tapahtuu 2004/3

Tuusulan Kellokas 28.7.1983

Ylioppilaslehti 1934, nro. 16. (Tuusulan museon arkisto)

Asiakirjalähteet:

Aleksis Kiven kuolinmökin kunnostusasiakirja. Työpiirustus, päivätty 23.6.1982. Arkkitehtiryhmä Kiiskilä, Kinnunen, Rautiola, Rautiola, Tuusulan museon arkisto

Kim Kiuru, dokumentointiselvitys. Päivämätön. Tuusulan museon arkisto

Helsingin ylioppilaskunnan hallituksen asettaman Aleksis Kiven kuolinmökin uudistamis- ja kunnostamistöitä suunnittelevan toimikunnan lausunto, päivätty 3.10.1952 Helsingin yliopiston keskusarkisto

Helsingin ylioppilaskunnan hallituksen asettaman suunnittelutoimikunnan kokousasiakirja, päivätty 17.9.1952, Helsingin yliopiston keskusarkisto

Pöytäkirja Aleksis Kiven mökin tarkastustilaisuudesta, päivätty 8.5.1939, Helsingin yliopiston keskusarkisto

Liitteet

Liite 1

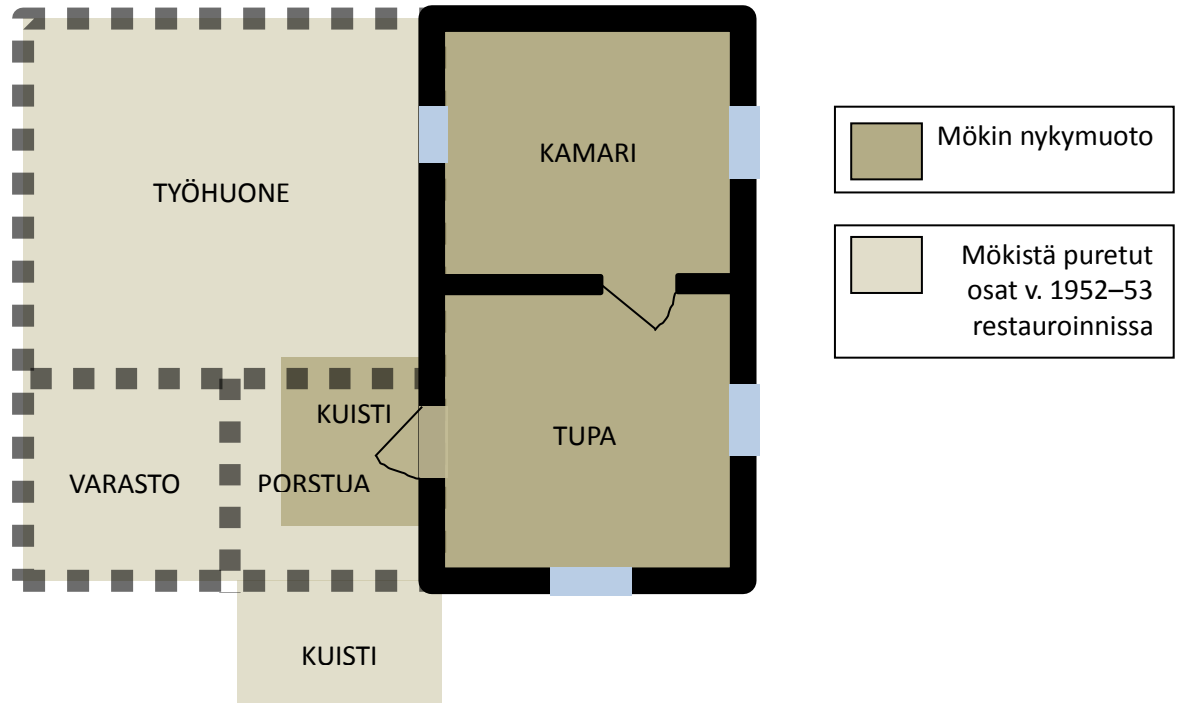
Albert Stenvall toisen vaimonsa Vilhelmiinan kanssa kuolinmökin edestä. Kuva on ajoitettu 1880-luvun lopulle, mutta varmaa tietoa tästä ei ole. Varsinkin Albertin varsin iäkäs olemus voi antaa olettaa, että kuva olisi ajoitettua tuoreempi. Kuva Tuusulan museo.

Liite 2

Aleksis Kiven kuolinmökki vuonna 1939. Kuvassa samana vuotena tehdyissä korjauksissa esiin otettu hirsiseinä. Kuva Tuusulan museo/Museovirasto

Liite 3

Havainnekuva mökin ulkoasun muutoksesta 1952–53 restauroinnin yhteydessä. Mökissä olleita kylmätiloja purettiin ja mökin harjasuuntaa muutettiin. Kuva Jaakko Holma

Liite 4

Aleksis Kiven kuolinmökkin nykyasu kuvattuna 1960 tai 70-luvulla. Mökissä ei ole tehty tämän jälkeen suuria muutoksia, vaan lähinnä korjaukset ovat olleet konservoivia. Kuva Tuusulan museo

Liite 5

Ylioppilaskunnan arkistossa olevan kuvan mukaan Kiven kuolinmökin savupiipun porrastettu polveke jäi aikanaan laajennusosan katon alle. Mökki laajennettiin Kiven kuoleman jälkeen.

Aleksis Kiven kuolinmökin katto ja lyhennetty piippu ovat taas alkuperäisessä asussaan. Ulkokaton päällä oleva portaittainen paksunnos suojaa piipun juurta sateelta.

Tuusulan museon tutkija selvitti kansalliskirjailijan kuolinmökin aitoutta

Stenvall laajensi mökkiä

vasta Aleksis Kiven kuoltua

4050
29/6-97

Helsingin sanomien artikkelissa 29.6.1997 on esitetty kuvapari piippurakenteesta ennen ja nyt. Kuva HS ja HYY:n kuva-arkisto